

KRAS

REVIJA ZA PROMOCIJO
september 1996 št. 16 cena 500 SIT

mobitel

SLOVENSKI OPERATER NMT & GSM

PODPIRA REVIO KRAS V NJENIH PRIZADEVANJIH
ZA OHRANITEV NAŠE NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE

VONJ PO KNJIGAH

PRAVKAR IZ DELOVE TISKARNE

DELO TISKARNA

Dunajska 5, 1000 Ljubljana, Slovenija, Tel.: 314 346, 318 095, Faks: 302 658.

Na naslovnici:
Zvest Apollonio: Konji, 1996,
akril na platnu, 120x145 cm
Z razstave v dvorcu Vogrsko

Telefoni revije Kras:

061/125-14-22

064/212-276

067/78-434

Informativno revijo Kras izdaja podjetje Mediacarso, d.o.o., 1000 Ljubljana, Rimska 8 - telefon +386-061/125-14-22 - Glavni urednik Lev Lisjak; odgovorna urednica Ida Vodopivec-Rebolj - Naslov uredništva: Revija Kras, 6223 Komen, p.p. 17, telefon: +386-067/78-434 - Maloprodajna cena 500 SIT, 5.000 Lit, 6,00 DEM, 4,00 \$; naročnina šestih zaporednih števil s pošto dostavo v Sloveniji 3.000 SIT, za tujino s pošto dostavo 80.000 Lit, 80,00 DEM, 60,00 \$ - Žiro račun: Mediacarso, d.o.o., 50100-603-4311 - Tisk: Delo-Tiskarna, Ljubljana - Fotografije: fotoagencija Mediacarso - Nenaročenih rokopisov in fotografij uredništvo ne vrača - Brez izdajateljevega pisnega dovoljenja ponatis ali kakršno koli povzemanje objavljenih prispevkov iz revije Kras ni dovoljeno - Po mnenju Urada vlade R Slovenije za informiranje št. 23/142-92 od 27.5.1993 sodi revija Kras s prilogami med proizvode informativne narave, za katere se plačuje davek od prometa proizvodov po 5-odstotni stopnji - Mednarodna standardna serijska številka ISSN 1318-3257.

MEDIACARSO

Iz vsebine Kras

SEPTEMBER 1996, št. 16

Mag. Daniel Rojšek:	STROKOVNO POSVETOVANJE O ŠKOCJANSKIH JAMAH IN OKROGLA MIZA	3
Dušan Rebolj v pogovoru z Jožefom Školčem:	ZAKON O REGIJSKEM PARKU ŠKOCJANSKE JAME NAJ BI BIL SPREJET DO 10. OKTOBRA LETOS	4
Dr. Peter Štih:	KRAS IN SLOVENSKI PROSTOR	6
Prof. dr. Boštjan Anko:	DEDIŠČINO BO TREBA VAROVATI Z ZNANSTVENIM PRISTOPOM	8
Agencija Kras:	DVOREC VOGRSKO - BISER PRETEKLOSTI - OHRANJEN ZA SEDANJOST IN PRIHODNOST	10
Agencija Kras v pogovoru z Zvestom Apollonijem:	SAMO UMETNOST IMA, IN NIČ DRUGEGA NA SVETU, SPOSOBNOST OHRANJATI SPOMIN NA CIVILIZACIJO	12
Mag. Bojan Počkar:	KRAS KOT DEL ZAVAROvanih OBMOČIJ V SLOVENIJI	16
Ciril Stanič:	VARUJMO ZALOGO ČISTE KRAŠKE VODE POD LJUBLJANSKIM BARJEM!	18
Mag. Dušan Novak:	"BREZ PRIJATELJEV SKRIVNOSTI KRASA NE BI MOGEL DOŽIVETI!"	21
Jožko Žiberna:	RUŠIJO IN UNIČUJEJO KRAŠKO DEDIŠČINO TER GRADIJO SPAČKE!	24
Agencija Kras v pogovoru z Markom Kosmačem:	"... KRAS IMA SVOJO DUŠO!"	26
Ida Vodopivec v pogovoru z msgr. Metodrom Pirihom:	PESEM NOVIH ZVONOV NAJ PRINAŠA MIR IN RADOST V DOMOVE	28
Mira Čenčič:	JUST GODNIČ - NARODNI JUNAK BREZ ODLIKOVANJA	30
Mobitel:	ZAKAJ ANALOGNI SISTEM MOBILNE TELEFONIJE?	34
I.V.R. v pogovoru z Andrejem Jazbecem:	TUDI DRUGOD SE ZAVZEMAJO ZA OHRANITEV KULTURNIH VREDNOT	36
Lučka Čehovin:	RAČUNALNIK NE MORE NADOMESTITI KNJIGE	38
Marija Godnič:	V KNJIŽNICI NAM JE LEPO	40
Uredništvo:	BI RADI KUPILI, PRODALI ALI NAJELI HIŠO, KMETIJO, PARCELO?	40

UVODNIK

Spoštovani bralci!

Komaj smo sodelavci revije Kras naredili vse potrebno za predstavitev KLUBA KRAS in za srečanje somišljenikov revije v dvorcu Vogrsko, že usmerjamo vse svoje moči v nove prevzete naloge.

Naslednja, 17. številka revije bo posvečena Škocjanskim jamam in deseti obletnici njihovega vpisa v Unescov Seznam svetovne dediščine. V njej bomo objavili tudi izvlečke referatov za posvetovanje o znanstvenih in drugih raziskavah na zavarovanem ozemlju bodočega regijskega parka Škocjanske jame. Objavljeno bo tudi zanimivo gradivo, ki ga pripravljamo za naslednjo okroglo mizo revije Kras, ki bo 28. novembra v Matavunu. Udeleženci se bodo pogovarjali o uresničevanju zakona o regijskem parku Škocjanske jame. V slovenskem parlamentu namreč obljublajo, da bo Državni zbor ta zakon sprejel do 10. oktobra letos.

Začeli smo tudi priprave na še eno okroglo mizo revije Kras: o možnostih, da se z rejo govedi in drobnice zaustavi zaraščanje krasa in obnovi ter razširi pašne skupnosti kot obliko organiziranja rejcev govedi in drobnice za obogatitev kulinarčne ponudbe Krasa z zanj tipično hrano. Čim več lastnikov že zaraščenih ali opuščenih pašnikov in gmajn na Krasu naj bi se z denarno pomočjo države odločilo rediti govedo in drobnico. Za to se zavzema Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, ki je o tem predlagalo tudi izdajo posebne številke revije Kras.

Pomembnih nalog torej ne zmanjka. Z vsako novo izdajo revije Kras se porodijo novi, utemeljeni predlogi, nove pobude!

Naslov uredništva:
1000 Ljubljana, Rimska 8
Telefon: 061/125-14-22
067/78-434

Uredništvo

28. novembra v Matavunu

Strokovno POSVETOVANJE O ŠKOCJANSKIH JAMAH IN OKROGLA MIZA

Mag. Daniel Rojšek

Daniel Rojšek, prof. geografije in dipl. etnolog,
Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Gorica v Novi Gorici,
5000 Nova Gorica, Delpinova 16

V Sprejemnem centru v Matavunu nad Škocjanskimi jamami bo v četrtek, 28. novembra 1996, ob deseti obletnici vpisa teh jam v Seznam Unescove svetovne dediščine strokovno posvetovanje in okrogla miza revije Kras. Udeleženci bodo poročali o znanstvenih in drugih raziskavah na zavarovanem ozemlju Škocjanskih jam predvsem iz obdobja po vpisu, v pogovoru za okroglo mizo pa se bodo posvetili prihodnim dejavnostim. Posvet in okrogla miza bosta sklepni dejanji zaznamovanja tega pomembnega dogodka za našo naravno in kulturno dediščino, za prebivalce Škocjanskega Krasa, za občino Divača in za našo mlado državo.

Konec avgusta smo končali zbiranje prispevkov za posvetovanje. Avtorji so jih namreč prijavili kar 28, razporedili pa smo jih v tri vsebinske sklope.

Po pozdravnih nagovorih se bomo poklonili spominu na Rada Smerduja, ki je začel s pripravami za vpis Škocjanskih jam v Seznam svetovne dediščine. Podpisani bom spregovoril o njegovem delu, Peter Skoberne pa bo to dopolnil s prikazom diapozitivov. Nato si bomo ogledali še Radov film o jami Brimšćici.

V prvem vsebinskem sklopu z naslovom **Regijski park Škocjanske jame ter varstvo naravne in kulturne dediščine** bo devet avtorjev predstavilo naslednje prispevke:

1. Uprava MOP za varstvo narave - Sektor za varstvo narave:
Ustanavljanje regijskega parka Škocjanske jame
2. Blanka Bartol:
Varstvo krajine
3. Boris Deanovič:
Potenciali stavbne dediščine v okviru regijskega parka Škocjanske jame
4. Zofija Klemen Krek:
UNESCO ter varovanje naravne in kulturne dediščine
5. Zvezdana Koželj:
Kulturna dediščina in varovana območja
6. Mag. Vlado Lah:
Regijski park Škocjanske jame v odnosu do preostalega Krasa
7. Dr. Darko Likar:
Arhitekturni pogledi na kulturno dediščino v regijskem parku Škocjanske jame
8. Miloš Mozetič:
Neznan objekt velikega pomena (skedenj v Škocjanu)
9. Dr. Anton Prosen:
Zavarovana območja kot podlaga

za sonaravni razvoj
10. Mag. Peter Turk:
Arheološka najdbišča Škocjana in okolice

Drugi vsebinski sklop **Naravoslovne raziskave Krasa** obsega devet prispevkov naslednjih avtorjev:

1. Matej Bezeljak:
Velika in Mala Koščakova jama
2. Dr. Anton Brancelj:
Biološke raziskave v vodah Škocjanskih jam
3. Dr. Bogdan Jurkošek:
Fosili južnega dela Krasa
4. Mag. Martin Knez:
Raziskovanje Velike doline (Škocjanske jame)
5. Mag. Janja Kogovšek:
Značilnosti prenikajoče vode in izločanje sige v Škocjanskih jamah
6. Dr. Andrej Kranjc:
Rezultati raziskovalnih projektov Škocjanskih jam
7. Slavko Polak:
Ornitološko ovrednotenje slovenskega matičnega Krasa
8. Prof. dr. Boris Sket:
Kaj vemo o vodni podzemeljski favni Škocjanskega Krasa?
9. Dr. Tadej Slabe:
Kraški pojavi, odkriti pri gradnji avtoceste ob Škocjanskih jamah

Tretji vsebinski sklop z naslovom **Človek in kras** obsega osem prispevkov naslednjih avtorjev:

1. Prof. dr. Ana Barbič:
Brkini in Čičarija:
Socioekonomska dogajanja v času
2. Dr. Branka Berce-Bratko:

Človek in kras ter biosferno območje

3. Mag. Lidija Globevnik:
Procesi desertifikacije na Brkinih in v Čičariji

4. Mag. Irena Rejec Brancelj:
Vpliv poselitve in gospodarstva na okoljevarstvene poteze Reke

5. Mag. Daniel Rojšek:
Velika voda-Reka - kraška reka

6. Barbara Vidmar:
Krajinski park Kraški rob

7. Zavod za zdravstveno varstvo Koper:
Prispevek Zavoda

za zdravstveno varstvo Koper

8. Dr. France Habe:
Diskusijski prispevek:

Četrto stoletje prizadevanj za čisto Reko

Posvetovanje se bo začelo v četrtek, 28. novembra 1996, ob 9. uri. Dopoldanski del bo trajal do 13. ure, popoldanski del pa se bo nadaljeval ob 15. uri in končal ob 17. uri. Poročevalci bodo svoje prispevke predstavljali po deset minut, vsak vsebinski del pa bomo sklenili z razpravo.

Nekateri avtorji so že poslali izvlečke svojih prispevkov. Naslednja, 17. številka revije Kras bo namreč objavila vse prispele izvlečke. Vse prispevke s povzetki v angleškem jeziku pa bomo objavili v posebnem zborniku, ki bo izšel v prvi polovici leta 1997 kot dvojna številka revije Kras.

Posvetovanju bo sledil pogovor za okroglo mizo, v katerem bomo udeleženci predvsem spregovorili, kakšne so naloge države in državljanov, občine in prebivalcev vasi Betanja, Matavun in Škocjan na osnovi določil zakona o regijskem parku Škocjanske jame!

Pogovor z Jožefom Školčem,
predsednikom Državnega zbora
Republike Slovenije

Zakon O REGIJSKEM PARKU ŠKOCJANSKE JAME NAJ BI BIL SPREJET DO 10. OKTOBRA LETOS

Gospod Školč, letos 28. novembra bo deseta obletnica vpisa Škocjanskih jam v Seznam Unescove svetovne dediščine. Iz Unesca so nedavno vprašali, ali je Državni zbor sprejel predlagani zakon o regijskem parku Škocjanske jame. Skoraj si ne bi mogli zamisliti kakršnega koli slavljenja obletnice brez sprejetja tega zakona. Zato Vas za bralce revije Kras vprašujemo, ali bo zbor zakon obravnaval na zasedanju v septembru? In če ga bo obravnaval, ali je realno pričakovati, da ga bo sprejel?

“Skoraj bi si upal zagotoviti, da ga bo Državni zbor pred tem slavljem obravnaval in po vsej verjetnosti tudi sprejel. Velja pa pri tem pojasniti napačni vtis, češ da je bilo z zakonom o regijskem parku Škocjanske jame vse v redu, Državni zbor pa njegovo sprejetje zavlačuje. Upam si reči, da je bilo v resnici drugače. Iz Državnega zbora je bilo kar

Foto: D. Dubokovič

nekaj spodbud, da je treba probleme varovanja kraških jam in posebej Škocjanskih jam čim prej urediti.

Po nekem naključju je vodja Sprejemnega centra v Matavunu nad Škocjanskimi jamami Ludvika Foški moja sošolka s fakultete in tudi ona med mnogimi drugimi sproti poskrbi, da se vsaj v moji pisarni na vprašanje o sprejetju zakona o regijskem parku Škocjanske jame nikoli ne more pozabiti.

Nisem sicer raziskoval, zakaj se je tako dolgo čakalo s tem zakonskim predlogom, sem pa si izpisal nekaj podatkov... Predlog zakona je bil predložen Državnemu zboru v prvo obravnavo avgusta 1994. Zbor ga je obravnaval v februarju 1995, kar pomeni, da so vmes potekle le tri seje. Za drugo obravnavo smo prejeli besedilo zakona 4. avgusta 1995 in ga obravnavali v maju letos. Potem pa smo, žal - čeravno je bila želja, da bi ga sprejeli pred poletnimi parlamentarnimi počitnicami - predlog besedila za tretje branje prejeli prepozno, šele 19. junija. To pa je bil čas, ko so se vrstile seje zbora, ki še niso bile končane, zato predloženega zakona o regijskem parku Škocjanske jame ni bilo mogoče uvrstiti na dnevni red za tretje branje in sprejem... Tako bo sedaj zakon uvrščen med prednostne naloge zbora. To naj bi se zgodilo do 10. oktobra letos.

Za popolno vedenje o zadevi pa moram povedati, da je zakonodajna služba parlamenta opozorila na nekaj pomanjkljivosti predlaganega zakonskega besedila. To namreč ne upošteva rešitev, ki so že sprejete v drugih zakonih. Medtem je bila namreč podpravljen plemenska čreda konj v Konjerejsko turističnem centru Lipica in z zakonom so bili podržavljeni spomeniki.

Vlada je zato morala besedilo zakona o regijskem parku Škocjanske jame prečistiti in uskladiti z že uveljavljeno zakonodajo... Če bi namreč zakon, kakršen je bil predložen parlamentu v tretje branje, sprejeli, bi ga bilo zelo težko uresničevati.

Če povzamem osnovno misel, lahko rečem, da bi v primeru, ko bi bila velika vna predlagatelj zakona o regijskem parku Škocjanske jame podložena s pravočasnim predlogom solidnih rešitev, ta zakon že veljal. Interes vseh političnih skupin v parlamentu je namreč vseskozi, naj se zakon čim prej sprejme!"

Kaj pa predlog zakona o jamah? Zakaj ga je parlamentarna procedura pustila ob strani, saj bi bilo smiselno obravnavati ga ter ga sprejeti sočasno s predlogom zakona o regijskem parku Škocjanske jame?

"Ta zakon je bil v zboru v prvi obravnavi 27. septembra 1994 na predlog predlagatelja zakona gospoda Zmaga Jelinčiča. Po razpravi pa je zbor sklenil, da predlagano besedilo zakona ne ustreza, ter sprejel dodaten sklep, naj predlagatelj skupaj z vlado pripravi, ob upoštevanju do obravnave predloženih stališč, mnenj in usmeritev, nov predlog zakona o podzemnih jamah... Kolikor vem, tega novega predloga še ni, zato ga v zboru tudi še nismo mogli obravnavati.

Pri tem je treba vedeti, da v zvezi s Krasom zakonov ni mogoče kopirati, saj je treba upoštevati posebnosti tega območja države. Od želje, da se to posebnost Krasa zakonsko uredi, do tega, da se to zajame z zakoni, po katerih bo vsem jasno, kaj se varuje in kako, je potrebnega veliko strokovnega dela. In to ne le ljubiteljskega, ki včasih trosi le obljube,

kakršnih se ne da uresničiti. Skrb za Kras ne more biti prepuščena samo občinam in društvom!"

Po rodu ste Primorci in s tem tudi s svojimi geni povezani s krasom ter s tipičnostmi kraške prirode, saj je skoraj vsa Primorska po sestavi svojega podzemlja in zemeljskega površja bolj ali manj kraška... Kaj je za Vas osebno kras z vsemi svojimi pojavnimi značilnostmi in kaj doživljate, kadar se mu predajate?

"Z besedo Kras se mi porojeva veliko število asociacij. Porojevajo se v različnem zaporedju... Prav gotovo je ena med njimi povezana z mojim prvih šolskim izletom, v prvem razredu osnovne šole, v Postojnsko jamo, kar je bilo v tistih časih za fantiča iz Breginja prava dogodivščina. Potem je tu vpliv dolgo časa veljavne napačne predstave iz osnovne šole o Krasu kot o neki kamniti, pusti, vetrovni pokrajini, ki da so jo tujci s posekavo gozdov obubožali, pa je zato tam zelo težko živeti. Vsekakor pa vselej, kadar pomislim na Kras, hkrati pomislim tudi na Breginj, ki sicer s Krasom nima nič skupnega, a je imel čudovito arhitekturo, kot jo ima Kras. Le, da je bila v Breginju po znanem potresu vsa ta arhitekturna dediščina posuta in uničena, kraške vasi pa z obnavljanjem hiš in domačij ohranjajo svojo tipičnost... In pri besedi Kras se spomnim literarnih zgodb o njem, inspiracij pisateljev o Krasu - od Kosovela do Handkeja - in, normalno, tudi kulinarike, ki je na tem območju briljantna. Pa tudi na sošolce se spomnim!

Kras je v bistvu ena izmed sestavin Primorske, ki jo ne delim na severno in južno, ampak razumevam kot enovit prostor od Vršiča do morja in tudi na obeh straneh slovensko-

italijanske meje... Ko se pogovarjamo o Primorski kot delu Slovenije, jo je treba razumevati kot celoto, saj sta Primorsko stoletja določala Trst in Gorica. In znotraj tega si Primorske ni mogoče zamišljati brez Krasa kot njenega naravnega zaledja teh dveh velikih mest."

Kot poslanec in predsednik Državnega zbora povejte, prosimo, kako ocenjujete prizadevanja občin, da bi se glede na svoje skupne interese tudi v upravnem smislu povezale v regije. Bi takšno povezovanje na regionalni ravni z določenimi upravnimi pristojnostmi morebiti oslabilo upravno moč države, pa zato ni zakonodaje o regionalnem povezovanju občin?

"Pravila, ki veljajo, v ničemer ne preprečujejo občinam, da bi se medsebojno povezovale... Ustava je precej stroga v tem smislu in pušča možnosti samo prostovoljnemu povezovanju občin. V Državnem zboru ni mogoče ničesar storiti za to povezovanje, ne da bi se poprej spremenila ustava. Same občine pa imajo to možnost. Zato mislim, da izgovor o državi, ki da zgošča svojo upravno moč, ustreza marsikomu v občini, da se ne bi najprej povezovali s sosednjimi občinami ampak rajši z drugimi, tretjimi!

Je pa res, da bo treba o tem znova odpreti razpravo. In ko govorimo o Krasu, je vendarle veliko vprašanje, kako si kdo predstavlja to regijo. Ali na način, kot sem že omenil pojmovanje celovitosti Primorske, ali pa ne način, ki smo ga že imeli in se zavzemali za severnoprimorsko, južnoprimorsko, kraško, obalno in še kakšno regijo. Če bodo šla prizadevanja v smeri oblikovanja regij po zgledu nekdanjih

velikih občin, potem bo upiran je tako imenovanemu ljubljanskemu centralizmu pogorelo že na svojem začetku. Regije morajo biti po moji presoji dosti bolj smelo zasnovane in upam si trditi, da bi si s takšnimi regijami bolj oddahnili tako imenovani centralisti v Ljubljani kot regionalisti v občinah!"

V parlament vsem poslanbcem v Državnem zboru in svetnikom v Državnem svetu redno dostavljamo revijo Kras, da bi bolj celovito poznali tipiko morfološko, geografsko, biološko, socialno in gospodarsko povsem specifičnega kraškega območja Slovenije... Ste revijo po prejetju posameznih izdaj vsaj prelistali ali celo kaj posebno zanimivega prebrali? Ali lahko poveste, kaj Vam osebno in kot predsedniku Državnega zbora revija sporoča in kaj Vam pomeni?

"Če povem odkrito, revije v celoti prebrati, ko jo dobim na mizo, ne morem, čeprav je zelo spodobno oblikovana in urejena. Tega mi čas enostavno ne dopušča. Normalno pa je, da jo vedno prelistam. In tisto, kar se mi zdi zelo pomembno, je, da v njej sodelujejo tudi avtorji iz zamejstva. Revija Kras predstavlja Kras in kraške posebnosti celovito ter razširja vedenje o njem daleč čez okvire, ki jih o Krasu poznajo v Ljubljani... Moram pa tudi priznati, da v začetku nisem verjel, da bo revija Kras vzdržala in postala tako cenjena!"

Pogovarjal se je:

Dušan Rebolj

Iz knjige "Slovenska zgodovina do razsvetljenstva"

KRAS in SLOVENSKI PROSTOR

Dr. Peter Štih

doktor zgodovinskih znanosti,
docent na Filozofski fakulteti, Univerza v Ljubljani,
1000 Ljubljana, Aškerčeva 2

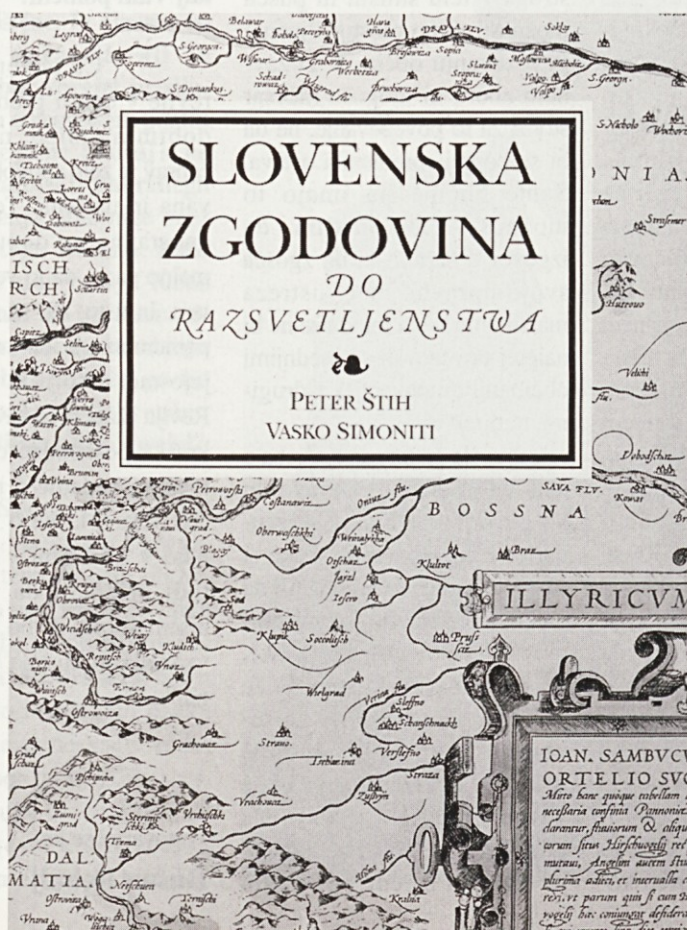
Mohorjeva družba v Celovcu in podjetje Korotan Ljubljana, d.o.o. sta v letu 1996 izdali knjigo "Slovenska zgodovina do razsvetljenstva" avtorjev dr. Petra Štiha in dr. Vaska Simonitija. Z dovoljenjem avtorjev in založnikov objavljamo iz nje uvodno poglavje Prostor, v katerem bo bralec dojel pomen Krasa v zgodovinskem nastajanju samostojne države Slovencev.

Ozemlje današnje Slovenije, stisnjeno med Alpe in Jadran, je bilo zaradi svoje geografske lege v zgodovini zelo izpostavljeno. Vedno znova je bilo prehodno območje in ločnica, vendar pa hkrati tudi most med različnimi kulturami, ljudstvi, narodi in državami. Na tem majhnem prostoru - v obsegu današnje slovenske države meri le dobrih 20.000 kvadratnih kilometrov - se stikajo in prepletajo štiri velike geografske enote evropske celine: Alpe, ki zajemajo njegov severozahodni del, Panonska nižina na vzhodu, Dinarsko gorstvo, ki ga s starim domačim imenom imenujemo Kras, obsega južni del slovenskega ozemlja, in Sredozemlje, ki se prav s Tržaškim zalivom Jadranskega morja najgloblje zajeda v kontinentalno Srednjo Evropo.

V prometno-geografskem oziru ima slovensko ozemlje zelo izrazito značaj evropskega prometnega vozlišča. Po mnenju geografov namreč prav čez slovensko ozemlje na vsej črti od južne Francije pa do Carigrada poteka najprikladnejša, najkrajša in najlažje prehodna pot iz sredozemskega bazena čez mogočen gorski obod Alp, Dinarskega in Balkanskega gorovja, ki ga obdaja na njegovi severni strani. To je prostor, kjer se Panonska nižina najbolj približa Sredozemlju in kjer najvišji kraški prehodi med Ljubljano in Trstom na razdalji približno 30 kilometrov - tako imenovana Postojnska oziroma Jadranska, pa tudi Iliro-italska vrata - ne sežejo nad 600 metrov nadmorske višine. Čez slovensko ozemlje zato poteka ves promet, ki je z zahodnega Balkana, Panonske nižine, Vzhodnih Alp in češkega prostora usmerjen proti Sredozemlju in v Italijo.

Tudi mitična zgodba o Argonavtih, ki naj bi s Črnega morja zapluli po Donavi, Savi in Ljubljani do Nauportusa (Vrhniko), kjer naj bi ladjo razstavili in jo prenesli čez Kras v Jadransko morje, od koder naj bi se nato vrnili nazaj v Grčijo, opozarja na geopolitični pomen slovenskega prostora. Hkrati priča o pomembnosti in o splošnem poznavanju te poti že v prazgodovini.

Ugodni kraški prehodi se proti Italiji nadaljujejo s 40 kilometrov dolgo Vipavsko dolino, ki se od Soče zajeda v gorato celinsko notranjost; ta je prišlekom z

vzhoda na stečaj odpirala pot v bogato severno Italijo. Znameniti Langobard Pavel Diakon je že konec 8. stoletja zapisal, da je vsa Italija "obdana z valovi Tirenskega in Jadranskega morja, na zahodu in severu pa jo grebeni Alp tako oklepajo, da je mogoče vanjo priti samo po ozkih soteskah ali čez najvišja slemena gora; z vzhodne strani pa, kjer se dotika Panonije, je širok in zelo raven dohod".

Strateški pomen zahodno-slovenskega prostora za obrambo najobčutljivejše meje Italije, v katero so v zgodovini z vzhoda vdiral številna plemena, ljudstva in vojske, so spoznali že Rimljani, ki so tu zgradili poseben obrambni sistem, claustra Alpium Iuliarum, in iz Akvileje (Ogleja) proti srednjemu Podonavju, Panoniji in zahodnemu Iliriku razpredli mrežo pomembnih cest.

Slovensko ozemlje pa ni samo stičišče različnih geografskih kompleksov in elementov, temveč je tudi presečišče vplivov različnih kultur. Tu so se srečavala konjeniška ljudstva vzhodnih step in barbari evropskega zahoda, severa in vzhoda; srečevali so se Slovani, Germani, Romani in ugrofinski Madžari; srečevala sta se zahodnoevropsko cesarstvo in njegov vzhodni bizantinski pandan; in srečevali sta se tudi tujerodna gibkost in domača vztrajnost. Vsa omenjena različnost je ta majhen prostor zaznamovala in obogatila s svojimi posebnostmi, ki so se ohranile v zgodovini in izročilu tega ozemlja. To je neprecenljiva dediščina slovenskega prostora, ki bi se je bilo treba bolj zavedati, jo negovati in jo ohranjati v prihodnost.

Zgodovine določenega ozemlja - in za to gre v pričujoči knjigi - pač ni mogoče reducirati ali skržiti samo na zgodovino enega naroda; še posebej ne, če se je ta - kot tudi velika večina evropskih narodov - kot političen narod, ne nacija, izoblikoval šele v 19. stoletju. Ta problem seveda ni samo slovenska posebnost. Tudi drugod po Evropi govorijo zgodovinarji o deželah in narodih v času, ko ni bilo ne enih ne drugih. Kadar govorijo Francozi o svoji prvi dinastiji, mislijo na frankovske Merovinge. Enako srečujemo pri Nemcih ali Avstrijcih naslove o zgodnje-srednjeveški Nemčiji oziroma Avstriji, ki so anahronistični ali nesodobni ter ustvarja-

jo podoba o nečem, česar ni bilo. Podobno delajo tudi Italijani in morda še bolj od vseh drugih pripadniki tistih držav, ki so nastale na ruševinah nekdanje avstro-ogrske monarhije. Kajti tako, kot je, na primer, neumestno pisati o panonskem Ljudevitu kot o hrvaškem knezu, je tudi zavajajoče označevati Boruta za slovenskega kneza in Karantanijo za prvo slovensko državo. Tedaj so se prebivalci tega poznejšega slovenskega etničnega ozemlja identificirali ali istovetili le kot Karantanci ali v najboljšem primeru kot Slovani. Slovenija in Slovenci pa ne obstajajo od vekomaj in uporaba teh dveh pojmov pri opisovanju zgodnjega srednjega veka dejansko pomeni izkoriščanje preteklosti za interese in predstave sedanjosti. Ena izmed takšnih predstav je trditev, ki jo najdemo v vseh učbenikih slovenske zgodovine, da je slovenski naselitveni prostor segal na severu do Donave in da smo Slovenci zaradi germanizacije izgubili kar dve tretjini slovenskega narodnostnega ozemlja. Ob tem vseskozi ostaja povsem nerazloženo, na kakšni podlagi so lahko bili obdonavski Slovani zgodnjega srednjega veka razglašeni za Slovence.

Zgodovina Slovencev je pravzaprav šele stvar drugega tisočletja; a zato ni slovenske zgodovine, če jo razumemo kot

zgodovino prostora, v katerem leži sedanja Slovenija, nič manj, le natančneje je definirana, določena. Govoriti samo o zgodovini Slovencev ali o zgodovini slovenskega naroda - tako se imenujejo tudi nekatere sinteze slovenske zgodovine, čeprav je njihova vsebina na srečo več kot samo to - pomeni, strogo vzeto, nič manj kot odpoved delu lastne preteklosti. Pomeni, na primer: odpoved plemiškim dinastijam, ki so na ta prostor prišle od drugod, a so prav tu našle svojo domovino in za njen napredek in blagostanje tudi marsikaj storile; pomeni odpoved številnim zahodnoevropskim menihom, ki so to ozemlje kulturno in duhovno oplemenitili ter s svojimi rokopisnimi kodeksi pomembno obogatili kulturno dediščino, na katero smo danes tako ponosni; pomeni odpoved Janezu Vajkardu Valvasorju, ki je bil po svojem rodu Italijan; pomeni odpoved pomembnemu segmentu ali delu meščanstva in meščanske kulture... Nobenega razloga ni, da bi se odpovedali tej dediščini, je pa zato nemara prav, da stvari predstavimo takšne, kot so bile, in jih poimenujemo s pravimi imeni.

V naslednji izdaji revije bomo predstavili poglavje "Od prazgodovinskih kultur do civilizacije", avtorja Petra Štiha.

Podiplomski
študij
varstva
naravne
dediščine

D E D I Š Č I N O

bo treba

VAROVATI

Z ZNANSTVENIM PRISTOPOM

Prof. dr. Boštjan Anko

doktor gozdarskih znanosti,
profesor na Biotehniški fakulteti - oddelek za gozdarstvo,
Univerza v Ljubljani,
1000 Ljubljana, Večna pot 83

Tisti, ki nam je mar usoda Narave, že dolgo dvomimo o tem, ali sploh še smemo meriti moč, civiliziranost in perspektivnost določenega naroda po tem, v koliki meri si je uspel podrediti naravo - njene procese, njeno bogastvo. Vse pomembnejše namreč postaja vprašanje, kako je človek to storil, oziroma, koliko je pri tem upošteval načelo trajnosti. Naš tradicionalni odnos do narave izhaja iz zmotnega prepričanja, da je glavni smisel obstoja narave v tem, da služi človeku. Novejša razmišljanja opozarjajo na potrebo po etičnem odnosu do narave, po zavezi z njo, ki bo priznavala njeno intrinzično vrednost in pravico do obstoja - ne glede na to, ali je človeku koristna ali ne... Priložnosti za taka razmišljanja je dovolj v vsakem stiku z naravo, najbolj jasna pa potreba po njih postaja ob srečevanjih z naravno dediščino.

Naravna dediščina so deli narave ali naravnih procesov, ki jih neka človeška skupnost - od krajevne do svetovne - spozna in prizna kot vrednoto. Unescova Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine, sprejeta v Parizu leta 1972, opredeljuje v 2. členu naravno dediščino kot:

1. naravne spomenike, ki jih sestavljajo fizične ali biološke formacije oziroma skupino teh formacij in imajo iz estetskega ali znanstvenega vidika izredno splošno vrednost;
2. geološke in fiziografske formacije in natančno določene predele, ki pomenijo habitat ogroženih vrst živali in rastlin in so z znanstvenega in ohranitvenega vidika izredne splošne vrednosti;

3. znamenite kraje narave ali natančno določene naravne predele, ki imajo z vidika znanosti, ohranitve ali naravnih lepot izredno splošno vrednost.*)

Ustava Republike Slovenije v 73. členu jasno zahteva: "Vsakdo je dolžan v skladu z zakonom varovati naravne znamenitosti in redkosti ter kulturne spomenike", in nadalje: "Država in lokalne skupnosti skrbijo za ohranjanje naravne in kulturne dediščine".

Kako je z varstvom naravne dediščine v naši vsakdanji praksi, je znano in jasno. Ambiciozna administrativna reorganizacija varstva naravne dediščine, ki naj bi njegovo delovno področje razširila na celotno varstvo narave, nakopičenih problemov ni rešila. Še vedno ostajajo nerešena vprašanja o sodobnem in civilizirane države vrednem varstvu najvrednejšega, kar imamo - od Škocjanskih jam, ki so bile razglašene za del svetovne - naravne dediščine, do Triglavskega narodnega parka - petnajst let po sprejetju (zadnjega) zakona o

njem - in od Čabranke do Škocjanskega zatoka in še in še. Kako naj mala, pre zaposlena skupina okrog 35 entuziastov varuje vso slovensko naravo, če ne zmore ustrezno zavarovati niti najvrednejšega in najbolj ogroženega?

Ni to očitek prijateljem, ki so si to delo izbrali kot poklicno področje, ampak je preprosta ugotovitev, da je slovensko varstvo narave v globoki krizi, pri čemer sploh nista najbolj huda problema kronično pomanjkanje ljudi in denarja, ampak je mnogo usodnejše pomanjkanje osnovne orientacije, ki jo je čas prehitel.

Na prehodu iz ljubiteljskega - v najboljšem pomenu besede - v profesionalno varstvo naravne dediščine (pri varstvu narave kot celote bi o ljubiteljstvu le težko govorili) se odpira vprašanje, ali je naše varovanje naravne dediščine sploh znanost ali je zgolj zmes čustev, administriranja in občasnih akcij, da bi pridobila javnost za podporo najlepšega in najbolj vrednega, kar narava na Slovenskem premore. Nemoč

Magistralni študij
VARSTVO NARAVNE DEDIŠČINE

in neorientiranost stroke kaže prav njena nemoč, da bi si napisala ustrezen zakon. Zakon o varstvu okolja to pač ni in ne more biti kot nikjer drugod ne.

Prehod iz ljubiteljstva to je na področju zbralo mnogo spoštovalcev narave, ki smo se še navdihovali pri L. Dimitzu, S. Beuku, A. Šivicu, A. Piskernikovi, P. Kunaverju, F. Avčinu in drugih pionirjih s tega področja - bo težak in včasih boleč, a je potreben. Nevarnosti, ki ogrožajo našo dediščino, so postale prekompleksne in že zdavnaj jih ne poosebljata več prešeren planinec, ki si je utrgal planiko za za klobuk, ali prijazna a nevedna teta, ki je na Golici nabrala naročaj narcis... Dediščino bo treba varovati z znanstvenim pristopom: Nič več nas ne zanima samo, kaj je ogroženo, ampak zakaj je ogroženo, od česa je ogroženo in kako je mogoče ogroženost omiliti ali sploh preprečiti.

Ta vprašanja pa seveda področje varstva naravne dediščine vodijo daleč iz naravoslovnih ved na področja filozofije, sociologije,

prava, ekonomike, upravljanja itn. Varstvo naenkrat ni več dejavnost za romantične duše, ampak je na trenutke lahko prav grdo spopadanje, ki se v ničemer (razen v svojih koreninah) ne razlikuje od podobnih grdih spopadanj na katerem koli področju človekovih dejavnosti.

Da bi sodobno varstvo naravne dediščine (pozneje lahko tudi narave) postalo resnična znanost, potrebuje najprej resnično raziskovalno delo, ki bo dalo predvsem zagon preventivnemu varstvu. In za to je najprej potrebna kritična masa ustrezno izobraženih strokovnjakov najrazličnejših profilov, ki bodo znali interdisciplinarno delati za isti cilj: ohraniti naravno dediščino.

Takšno nekako je bilo premišljevanje, ki je po skoraj petih letih načrtnih prizadevanj pripeljalo do ustanovitve podiplomskega študija Varstva naravne dediščine na Univerzi v Ljubljani. Gre za študij, ki ga ne gre zamenjevati s podiplomskim študijem Varstva okolja, ki že poteka v Ljubljani in Novi Gorici in je namenjen predvsem varovanju naravnih virov - in varovanju človeka - pred njegovimi lastnimi okoljskimi ekscesi.

Študij Varstva naravne dediščine je zasnovan medfakultetno in je odprt praktično vsakemu diplomantu univerzitetnega programa. Pri njegovem izvajanju sodelujejo poleg učiteljev različnih oddelkov Biotehniške fakultete še predavatelji s Fakultete za gradbeništvo, Fakultete za družbene vede, Filozofske fakultete, Naravoslovnotehniške fakultete, Pravne fakultete, Teološke fakultete in uveljavljeni strokovnjaki iz drugih izobraževalnih, znanstvenih in upravnih ustanov doma in v tujini. Posebne pozornosti je deležno sodelovanje gostujočih profesorjev s tujih univerz.

Pri oblikovanju študijskega programa smo izhajali iz spoznanja, da sodobno varstvo naravne dediščine zahteva ne le solidno poznavanje narave, ampak zahteva tudi še solidnejše poznavanje določenih, že omenjenih, področij družboslovja in upravljalških znanj - od vodenja do sodobnega administriranja, predvsem pa komuniciranja s široko paleto javnosti, zlasti potencialnih zaveznikov, nasprotnikov, politikov, sponzorjev...

Zato predstavljajo osnovo programa trije obvezni in obsežnejši predmeti, ki jih poleg

nosilcev posredujejo še habilitirani učitelji z ustreznih specialnih področij. Gre za naravoslovne, družboslovne in upravljalške vidike varstva naravne dediščine. Te slušatelji absolvirajo v prvem letu študija. V drugem letu si kandidati sporazumno z mentorjem in s kolegijem študija izberejo štiri izbirne predmete - glede na svoj interes, predznanje in delovno specialnost, ki se ji nameravajo posvetiti. Seznam izbirnih predmetov je odprt. V drugem letu je zadnji semester že namenjen izdelavi magistrske naloge. Temo naloge naj bi si kandidat sporazumno z mentorjem in kolegijem študija izbral že v prvem letniku. Po prvem letniku je namreč predvideno vsaj enotedensko bivanje v domači naravovarstveni ustanovi, po drugem letu pa enak čas v ustrezni tuji naravovarstveni ustanovi. Oboje naj bi bila tudi že priložnost za nastavek dela na magistrski nalogi.

Če naj bi varstvo naravne dediščine v resnici dobilo tisto težo in zamah, ki mu ga sicer dajemo - vsaj deklarativno - ob številnih zakonskih in mednarodnih obvezah, potem je lahko reči, da so zaposlitvene možnosti diplomantov izjemno široke - od raziskovalnih in univerzitetnih institucij (prav ti kadri naj bi predstavljali jedro nadaljnega razvoja varstva v znanstveno disciplino) do državnih in drugih upravnih organov, do zavodov za varstvo naravne dediščine in drugih organizacij (npr. sodobni turizem), ki kakor koli prihajajo v stik z naravno dediščino.

Študij je bil prvič razpisan 22. julija letos. Potekal bo na Biotehniški fakulteti v Ljubljani, ki je prevzela tudi večino organizacijskih nalog, povezanih z njegovo promocijo in izvedbo.

*)

Prof. Boštjan Anko

Biser preteklosti

DVOREC VOGRSKO OHRANEN ZA SEDANJOST

Agencija Kras

Letošnja pomlad je postregla s cvetom neprecenljive vrednosti. Kot pravo čudo doživljamo pogled na kulturno dediščino na terasi ob vznožju gozdnega griča, kjer se v povsem obnovljenem sijaju blešči Dvorec Vogrsko in svoje naročje odpira dolini med polji in vinogradi. To je misel, ki jo je v programsko knjižico ob otvoritveni slovesnosti zapisala profesorica Alenka Saksida.

Šest večerov, raznoliko in predvsem bogato obarvanih večerov je napovedalo vznemirljivo ožvitev baročnega dvorca Vogrsko, ki je v preteklosti preživel svetle in manj svetle trenutke. To je tudi razumljivo, saj prvi zapisi o dvorcu segajo že v 16. stoletje. Dokončno, baročno zasnovo in podobo pa naj bi mu jo dal znameniti goriški arhitekt Nicolo Paccassi.

Zadnja lastnica dvorca Vogrsko je bila med obema svetovnima vojnoma družina Bosizio. Med drugo svetovno vojno je objekt doživel najhujše čase in konec vojne dočakal popolnoma razdejan. Zamisli o njegovi obnovi in oživitvi je bilo zatem kar nekaj. Žal pa finančno obsežnega zaloga jih ni bilo mogoče realizirati.

Časi se spreminjajo in pred tremi leti je dvorec Vogrsko z dolgoročno najemno pogodbo dobil novega lastnika. Obnovitvena dela, pod strogim nadzorstvom Zavoda za varstvo naravnih in kulturne dediščine Gorica iz Nove Gorice, so stekla s polno paro. In obrodila sad, ki mu ni kaj očitati. Čista lepota objekta z okolico

od pomladanske otvoritve privablja številne obiskovalce...

Bucikovo smelo dejanje...

Najemnikova odločitev za prenovo dvorca in za njegovo ožvitev je gotovo smelo dejanje. Nekakšna poroka njegovega občutka za bogastvo zapuščine preteklosti, zapisane propadu, in poslovne spretnosti. V takem sožitju objekt ponuja svoje naročje okolju.

Pravzaprav se je vse začelo, to velja zapisati v zgodovino dvorca, s konji... Ti so namreč v stari konjušnici graščine dobili svoje domovanje. Ljubljenci mladega Vasje Bucika so prvi zanesli življenje med ruševine in za konjeniško dejavnost idealno okolico. Vasji, študentu menagerske šole, so konji več kot prijatelji. So njegov način razmišljanja in življenja. Na vprašanje, kakšna je vaša vizija o konjeništvu na dvorcu Vogrsko, mladi Bucik odgovarja:

"Več kot leto imamo že šolo za jahanje. Tako za začetnike kot tudi za tiste, ki želijo svoje znanje izpopolniti. Tečaje vodiva s kolegico Cirilo Kragljevo. Oba sva

inštruktorja za jahanje in imava potrebno licenco... Imamo tri šolske konje za vse stopnje učenja. Doslej je znanje osvojilo več kot štirideset tečajnikov. Naša želja je posredovati čim širše znanje in ustanoviti lasten konjeniški klub. Odločeni smo oblikovati tekmovalno moštvo in prirediti konjeniške turnirje. Imamo vse možnosti in izkoristili jih bomo!"

Več obrazov dvorca Vogrsko

Dvorec Vogrsko ima že sedaj več obrazov. Ob konjih ga močno zaznamujejo tudi likovno dogajanje in razstavna dejavnost. Duša tega je umetnostna zgodovinarica in likovna kritičarka Nives Marvin. Zaupani sta ji podoba dvorca in likovno življenje. Že ob otvoritvi je bilo nekaj likovnih dogodkov. Zato smo jo vprašali, kako jih je zasnovala in kaj jo je pri tem vodilo?

"Dvorec Vogrsko veličastno dominira nedolino Vogrščka in Spodnjo Vipavsko dolino s svojo arhitekturno zasnovno, ki se harmonično prilagaja naravnemu ambientu tako s svojo pestrostjo kot s

IN PRIHODNOST

sedanjim obnovljenim videzom," pravi Nives Marvin in nadaljuje: "Poleg konjeniškega športa, turistične in gostinske dejavnosti je v revitalizacijskem programu prav gotovo nepogrešljiva tudi kulturna ponudba, ki v svojem širokem razponu obsega tudi likovno dejavnost kot najbolj univerzalno komunikacijo, v kateri ni ne jezikovnih, ne socialnih, ne nacionalnih in ne drugih ovir. Zato sem že v tednu otvoritvenih slovesnosti organizirala predstavitev dveh pomembnih likovnih ustvarjalcev in njunih del: razstavo skulptur goriškega kiparja Zmaga Posege ter predstavitev monografij slikarja in grafika Zvesta Apollonija z otvoritvijo razstave njegovih slik. Tako Posegove skulpture kot Apollonijeve slike v postmodernistični maniri, ki so še vedno razstavljene, dokazujejo, kako nujen in nepogrešljiv del opreme so tudi v tako plemenitem interieru, kakršen je renesančni baročni dvorec Vogrsko".

Likovna delavnica s temo Konji

Konec julija je na dvorcu Vogrsko potekala prva likovna delavnica. Udeležba je bila na izjemno visoki ravni. Sodelovali so: slikarka Huiqin Wang, slikarji Zvest Apollonio, Rajko Kocbek, Jože Kotar, Ismar Mujezinović, Milovan Valič in Leon Zakrajšek, kipar Zmag Posega ter fotograf Joco Žnidaršič. Umetniki so ustvarjali na temo Konji.

Na vprašanje, zakaj se je odločila za tako ozko vsebinsko zasnovo likovne delavnice, s temo Konji, je njena organizatorica Nives Marvin odgovorila:

"Likovno umetnost predstavljamo ljudem, da jim postane razumljiva, dojemljiva in potrebna za zadovoljevanje njihovih doživljajskih in estetskih potreb, saj je nujen del bivanjske kulture. Za to so potrebni projekti, kot so likovne delavnice,

likovne šole, demonstracije knjig o umetnosti, različnih zvrsti in tehnik, pogovori z ustvarjalci in podobno. V tem širokem spektru možnosti smo se z družbo Dvorec Vogrsko, d.o.o., odločili za likovne delavnice. Pri izboru tematike sem upoštevala njihovo željo. Izbrani motiv konja mi je narekoval izbor umetnikov, njim pa je gotovo predstavljal svojevrsten izziv v ustvarjanju. Moram poudariti, da je v množici kolonij in podobnih dogodkov v slovenskem prostoru prav likovna delavnica Dvorce Vogrsko 96 najbrž edina, za katero je bila tema upodabljanja določena zelo ozko. Sleheri umetnik je ta motiv po svoje videl, doživil in ga na svoj način tudi interpretiral. Znano je, da je med najbolj zagonetnimi živalskimi likovnimi motivi prav konj, ki s svojim fizičnim videzom, s psiho, z zgodovinsko tradicijo in s simboliko nudi najrazličnejše interpretacijske možnosti. Tudi udeleženci likovne delavnice so popolnoma izkoristili te izzive, kar dokazujejo nastale slike in fotografije".

Prva likovna delavnica na dvorcu Vogrsko je uspela v vseh pogledih. Celovito bodo ta projekt predstavili 5. oktobra 1996, ki ga bo pospremljal tudi katalog. Zato smo umetnostno zgodovinarico in likovno kritičarko Nives Marvin vprašali še, ali bo ta delavnica postala tradicionalna. Dejala je:

"Če bo tak interes gostitelja, to je družbe Dvorec Vogrsko, d.o.o., bo! Letošnja, za organizatorja in zame najtežja preizkušnja je za nami. V delovno ustvarjalnem in prijateljskem druženju smo izmenjavali mnenja, izkušnje in znanja, se medsebojno spoznavali in, seveda, spoznavali tudi lepote in dobrote tega prostora. Umetniki različnih generacij, vsi pa priznani in uveljavljeni tudi v tujini, iz različnih kulturnih prostorov, so bili, brez

izjeme, navdušeni nad posebno, kar mistično atmosfero tega dvorca in ambience, še posebej nad dobro organizacijo, nad medijsko odmevnostjo in gostiteljevo gostoljubnostjo. To vse pa so razlogi, da delavnica postane tradicionalna!"

Dvorec Vogrsko torej spet živi v vseh pogledih. Navdušuje obiskovalce z različnimi željami in zahtevami. Za to skrbijo ljudje s pretanjenim občutkom. In pravijo, da je vse to šele začetek... Želimo jim srečno pot s pravo mero vsega!

Pripis:

Bralcem, ki bi radi o dvorcu Vogrsko prebrali tudi, kako se so lotevali njegove prenovne in oživitve, priporočam prebrati pogovor z dolgoletnim konservatorjem prof. dr. Nacetom Šumijem "Obnovljeni dvorec na Vegrskem - prispevek k obogatitvi sodobnega življenja" v 10. številki revije Kras iz leta 1995!

Pogovor z akademskim slikarjem Zvestom Apollonijem

SAMO UMETNOST IMA, IN NIČ DRUGA NA SVETU, SPOSOBNOST OHRANJATI SPOMIN NA CIVILIZACIJO

Agencija Kras

V obnovljenem baročnem dvorcu Vogrsko v Vipavski dolini se bodo v četrtek, 19. septembra, zbrali sodelavci in somišljeniki revije Kras na ustanovitvi in predstavitvi KLUBA KRAS. Zaradi tega dogodka smo pridobili akademskega slikarja Zvesta Apollonija, da je podaljšal tamkajšnjo razstavo svojih del. Revija Kras pa izrablja dogodek za objavo pogovora s slikarjem...

Vašo likovno govorico, ne glede na izbrano tehniko - slikarstvo, grafika, tapiserija - določujejo barve, motivno pa več kot tri desetletja izhajate iz primorskega ambienta, najpogosteje obmorskega. Številna vaša dela nosijo naslove: Kraški pejzaž, Kraška pokrajina in podobno. Kateri elementi in barve določajo vaš tolikokrat upodobljeni istrski pejzaž oziroma kraški pejzaž?

"To so prav tisti elementi in barve, ki jih ta pokrajina vsebuje. Poklicna naravnost veleva slikarju, da ima na stečaj odprte oči in si zapomni ves ta čudež prepletenosti svetlobe in barve, ki je na videz kaotičen, v resnici pa zelo urejen. Slikarjeva naloga je preprosto v tem, da odkrije zakonitosti teh elementov in jih nato na svoj način izrazi".

Kras in Istra - enojajčna dvojčka

Katere podobnosti - seveda, če obstajajo - vi kot slikar občutite med tema

ZVEST APOLLONIO

Slikar in grafik Zvest Apollonio (rojen 15. 5. 1935 v Bertokih pri Kopru) je umetnik, čigar delo je sestavni del slovenske novodobne likovne umetnosti. Produkcija njegovega likovnega ustvarjanja od prvih dokumentiranih del leta 1957 do današnjih dni obsega nekaj več kot 1350 slik (olja in akrili na platnu, slike na steklu, gvaši, akvareli, tapiserije in keramoslike), 370 originalnih grafik (prevladujeta tehniki sitotiska in globokega tiska), 50 originalnih skulptur iz muranskega stekla, okrog 40 knjižnih oprem z ilustracijami, nadalje 15 scenografij in 100 oblikovalskih izvedb. Je izredno ploden snovalec, ki neprekinjeno išče in preverja likovno izraznost v različnih likovnih medijih in tehnikah, hkrati pa mu je likovno ustvarjanje način izpovedovanja, komuniciranja in spročanja.

Apollonijev likovni opus ali njegove posamezne faze in posamezna področja so bili že mnogokrat predstavljeni na številnih razstavah doma in v tujini ter tudi ovrednoteni z mnogimi domačimi in tujimi nagradami, kot sta nagrada Prešernovega sklada in Jakopičeva nagrada. V sedemdesetih letih je v slovensko grafiko uvedel sitotisk kot grafično zvrst s samosvojo barvitostjo, kar je tudi pomenilo odmak od že uveljavljenih načel ljubljanske grafične šole. Pomemben je tudi njegov prispevek k vzgoji mlajših rodov slovenskih slikarjev in grafikov: sedemnajst let je bil profesor za grafiko na ljubljanski Akademiji za likovno umetnost, kjer je opravljal tudi dolžnosti vodje grafičnega oddelka.

Navedeni faktografski podatki o umetniku, ki so marsikomu že poznani, potrjujejo njegovo izredno vitalnost v neprekinjenem potrjevanju in dokazovanju likovnega poslanstva in osebnega izraza. Kljub številnim premenam in premisam pa tudi določenim trendovskim vplivom, ki jih zaznavamo v njegovem pluralnem likovnem opusu - kar je likovna kritika že ovrednotila, zlasti Brane Kovič v monografski študiji (Zvest Apollonio, 1985, založba Lipa, Koper) in Nives Marvin prav tako v monografski študiji (Zvest Apollonio, 1995, samozaložba) - je umetniška govorica Zvesta Apollonia avtentična in prepoznavna. Dejstvo je, da je osnove svojega likovnega jezika razvil že v študijskem obdobju, ko je prevzel nekatere prvine, značilne za njegovega vzornika profesorja Gabrijela Stupico, to je prefinjeno izpeljavo čutno-čustvenega črtnega zapisa. Danes velja za ključnega marinista v sodobnem slovenskem slikarstvu in v modernistični maniri ter s številnimi, a nujnimi, po realnosti upodobljenimi krajinskimi ekskurzi nadaljuje tradicijo primorskih kot tudi mnogih celinskih slovenskih in tujih umetnikov, ki sta jim skrivnostnost in skladnost obmorske pokrajine dajala močan ustvarjalni naboj.

** Iz monografske študije Nives Marvin, Zvest Apollonio, slikarstvo, grafika, tapiserija, steklo, keramika, 1980-1995, maj 1995, samozaložba.*

dvema tako specifičnima ambientoma? Svetlobno slikovita mediteranska lahkotna igrivost in protipol trde, kraške različice sredozemske ustvarjalnosti se v vaših delih neprestano prepletata.

"Podobnosti so iste kot pri enojajčnih dvojčkih, s tem da je Istra ženska, se pravi sestra, Kras pa je moški brat. Od tod pri sestri milina in igrivost pri bratu pa trdota in strogost. Veste, razliko med njima

so opazili pesniki, kot je bil Srečko Kosovel, in slikarji, kot je bil Avgust Černigoj. Oba sta opevala Kras (naj se napiše z veliko začetnico!) in oba nista bila zgolj slučajno konstruktivista. Istro je z nežnimi

domotožnimi verzi opeval Bert Pribac, njeno slikovitost in temperament je opisoval Fulvio Tomizza, v zagonetnost njene duše pa prodira Marjan Tomšič, ki mu zamerim samo to, da ni Istran po rodu... Jaz, kot slikar, se ravnam po njih; trudim se razlikovati mehko od trdote, milino od strogosti, in jih s čopičem upodobiti. S tem nisem hotel reči, da v kraški pokrajini ni mehko in milino in da v istrski ni robate trdnosti. Hotel sem samo orisati njun prvobitni značaj. Sicer pa ne vem, zakaj se tako učeno sprenevedam, ko bi zadostovalo, da opišem razliko med kraškim teranom in istrskim refoškom, ki sta tudi enojajčna dvojčka".

O vašem delu so pisali vsi pomembni likovni kritiki. Kaj mora po vašem mnenju še vsebovati likovna kritika, poleg strokovne opredelitve, da določen umetniški opus ali posamezno delo približa najširšemu občinstvu?

"Menim, da bi morali kritiki pogosteje hoditi v ateljeje ustvarjalcev in se z njimi pogovarjati, recimo tako, kot je v tem intervjuju za revijo Kras, in potem vse to z razumljivimi besedami posredovati občinstvu bodisi v pisni besedi, po televiziji ali po radiu. Ljudje jim bodo za to hvaležni, nam pa ne bo treba obiskovalcu na razstavi, ki sprašuje, kaj slika predstavlja, razlagati, da je upodobljen konj v resnici konj".

Zvest Apollonio na dvorcu Vogrsko

Prav kritika vas je določila za ključnega slovenskega marinista 20. stoletja. Ste slikar svetlobe in ambienta, ključno mesto v vaših delih pa odigrava tudi erotični element, najpogosteje uresničen v podobi ženskega akta. Štiriintriideset slik, ki so od aprila letošnjega leta razstavljene na dvorcu Vogrsko, tudi dokazuje vaše motivne stalnice... Zadnjih nekaj let pogosteje upodabljate tudi živali, zlasti bike. V letošnjem poletju pa ste se kot udeleženec prve likovne delavnice "Dvorec Vogrsko 1996" ponovno soočili z motivom konja. Znano je, da je prav konj kot likovni izziv v zgodovini umetnosti zelo pogost, hkrati pa zelo zagoneten in erotičen motiv... Kaj bi rekli o tem?

"O konju in konjih razmišljam vse najboljše. Pa tudi o ljudeh, ki se z njimi ukvarjajo ali so se ukvarjali. V mislih imam jamskega človeka s čudovitimi upodobitvami konj, Indijance v prostranih ravninah, cesarje na konjih, konjerejce, športnike - tekmovalce, kočijaže, vojake in kmete pa tudi Lady Godiwo, ki se je gola razkazovala na konju, kar je bilo in je še danes hudo erotično.

Predno sem ponovno začel upodabljal konje (na akademiji sem to že počenjal), sem si pozorno ogledoval po muzejih, kako so to delali Velasquez in Rubens pa Picasso, Gericault, Degas in drugi slikarji. Povzpel sem se tudi na pročelje cerkve sv. Marka v Benetkah in otipal mišice konj znamenite konjeniške skulpture. Vsa velika mesta na svetu premorejo kip vladarja na konju. Pred palačo Združenih narodov v New Yorku je morda najlepši kip z Indijancem na konju, ki ga je izdelal Ivan Meštrovič. Kdaj bomo Slovenci premgli konjeniško skulpturo, kakršna je, recimo na brandenburških vratih v Berlinu? Šele tedaj bomo državotvorni in samostojni! O bikih pa raje ne govorimo, ker sem sam rojen v znamenju bika.

Druga moja priljubljena tematika je morski pejzaž ali marina. Zame je morje ogromna placenta, kjer maternične tekočine nikoli ne zmanjka. V nji se zrcali vse veselje, od zvezdnatega neba tja do najdrobnejših ožigalkarjev.

Ta motiv skoraj vedno združujem z žensko figuro, ki je z njim telesno in morfološko združena; od tod tista mehko in erotičnost, ki sem jo malo prej omenil in ji je usojeno, da zaradi privlačnosti in užitka, ki ob njej nastane, prekreira svet in življenje v njem".

Na že omenjeni razstavi je nekaj slik, podob vipavskega pejzaža, seveda s prisotnostjo čudovitega dvorca Vogrsko, mislimo konkretno na sliko Grajsko jutro. Ambient spodnje Vipavske doline se gotovo razlikuje od kraško-istrskega prostora. Vaša, lahko bi rekli kar vulkanska moč eruptivnega in emocionalno nabitega doživljanja ter diskretno nakazana

mističnost na tem pejzažu odslikuje vaše konkretno doživljanje ambienta in samega dvorca. Z barvami in potezami ste to urešili na platnu, za naše bralce in tiste, ki razstave niso videli, pa vas prosimo, da še z besedami opišete, zakaj sta vas ambient in dvorec tako prevzela, da ste ju likovno interpretirali?

“V Vipavsko dolino sem vedno rad zahajal, delal sem v likovni koloniji na Vipavskem Križu in opazoval drugačnost te pokrajine, vkleščene med kraško planoto na jugu in visokimi hribi na severu, opazoval sem hiše, zvonike, potoke, drevesa, pobočja z vinogradi in se začudil, da ta pokrajina premore nekaj, česar nimata ne Kras ne Slovenska Istra. Na vzpetinah ob vaseh ali v samih vaseh so zrasli mogočni dvorci ali gradovi: Kromberk, Zemono, Vipavski Križ, Vogrsko, Rihemberk, ki pričajo o bogati preteklosti teh krajev in obenem o velikih vplivih zahodnih kultur. Opazoval sem drugačno razporeditev svetlobe na fasadah, drugačen naklon strehe in drugačne kritine, ki so me spominjale na Furlanijo in celo Toscano. Vse to je bilo zame nov slikarski izziv, ki sem ga najprej upodobil na treh slikah iz Vipavskega Križa, ki danes visijo v zbirki BTC v Ljubljani, nato pa še v omnjenjeni sliki Grajsko jutro, ki prikazuje dvorec Vogrsko v vsej njegovi bleščavi. Če ne bi videl te pokrajine, bi bil siromašnejši za ves tisti utrip sončnih žarkov, ki se poigravajo nad vogrskim dvorcem in mečejo nadenj svetlobo, zasičeno z neverjetno energijo. Ta še pozno zvečer seva iz njegovih oken”.

Profesor za grafiko na Akademiji likovnih umetnosti v Ljubljani

Skoraj dvajset let ste živeli v Ljubljani, kjer ste bili profesor za grafiko na Akademiji za likovno umetnost, opravljali pa ste še številne druge dolžnosti in bili predstojnik grafičnega oddelka, štrir leta ste opravljali tudi dolžnost prodekana. Od upokojitve leta 1989 ponovno živite v Portorožu. Sedaj, z določeno časovno distanco, verjetno mnogokrat razmišljate o vašem “ljublanskem obdobju”. Kako ste kot Primorec doživljali ta čas? Povejte nam, bi se danes še odločili za profesorski poklic, bi se spet odločili enako?

“Kot Primorec sem ljubljansko obdobje doživljal skoraj tako kot vsi primorski umetniki, ki so bili pred menoj v Ljubljani. Resda sem jaz imel to prednost, da so me skupaj z Debenjakom in bratoma Kalin sprejeli med visokošolske učitelje in lahko rečem, da sem se osemnajst let nesebično razdal študentom, ki so na grafični oddelku ljubljanske akademije prihajali z vsega sveta zaradi slovesa te šole. Narobe je bilo le to, da na slikarski ali kiparski oddelku ni prihajal skoraj noben študent iz Amerike, Argentine, Japonske, Kitajske, Mehike, iz nordijskih in arabskih dežel, bili pa so redni gostje na grafiki. In nebodigatreba, ko sem resno zbolel in malo manj prihajal na akademijo, so ukinili grafični oddelku, ki sem ga vodil.

Danes ljubljanska akademija nima grafičnega oddelka, kot ga imajo vse akademije na svetu, ki ji tedaj v tem niso segale niti do gležnjev! Ko sem odhajal v pokoj, so mi podarili lično monografijo z ljubljanskimi razglednicami in z nedvoumnim naslovom “Pozdrav iz Ljubljane”. Tedaj sem se počutil, kot so se počutili vsi moji primorski predhodniki v Ljubljani, kot Spazzapan, Černigoj, Čargo, Kosovel, da imenujem samo nekatere, ki so bili onemogočeni, nezaželeni ali so prezgodaj umrli. Skoraj bi pozabil povedati še en prijetljaj...! Ko sem ob neki priložnosti vprašal direktorja Cankarjevega doma Mitjo Rotovnika, kaj mora narediti primorski umetnik, da bi lahko razstavljal v Cankarjevem domu, mi je odgovoril, da bi moral delati take akrobacije, ki jih jaz ne zmorem. Pa še res je! Seveda s tem nočem reči, da v Ljubljani nimam čudovitih prijateljev, ki so se tam rodili in tam živijo!”

Država dela krivico sama sebi...

Vse pogosteje slišimo kritike o mačehovskem odnosu države do umetnosti, zlasti davčne politike, ki ne motivira niti ustvarjalcev niti kupcev umetnin. Kaj mislite o tem in kako bi nas primerjali s sosedji, zlasti z Italijo, kjer vas poznajo in ste se že večkrat predstavili?

“Država dela krivico sami sebi. Sprašujem se, zakaj mi danes hvalimo stari Egipt, Mezopotamijo, predkolumbijsko Mehiko, renesančne Firence, francosko

dolino gradov ob Loiri ali Ermitažo? Zato, ker je država znala poskrbeti za umetnost, kajti samo umetnost ima, in nič drugega na svetu, sposobnost ohranjati spomin na civilizacijo, ki je sestavljena tudi iz znanosti, politike, poljedelstva in tako naprej. Sicer sem pa že povedal, kdaj bo naša država samostojna. Kar se tiče sosednje Italije, lahko rečem, da ljubosumno čuva svojo umetnost, staro in novo, plačuje svoje najboljše umetnike za javna dela, in ji je hudo, da so zunaj njenih meja tudi dobri umetniki”.

V določenih preteklih obdobjih, še na prehodu v 20. stoletje, so umetniki živeli dokaj boemsko. Kakšen je status umetnika v družbi danes in kakšen je vaš odnos do materialne uspešnosti?

“V teh in drugih preteklih obdobjih so se umetnikom godile strahovite krivice. V srednjem veku so gradili katedrale in poslikavali gradove za kos kruha in strok česna, ob koncu prejšnjega stoletja sta Modigliani in Van Gogh prodajala svoje slike za čašo pijače ali za sendvič. Boemstvo je bilo družbena prisila. Nihče si ni nikoli želel umreti od jetike ali lakote. Tudi današnja družba ne daje umetniku položaja, ki mu pripada. Zanimivo je, da je umetnik-slikar v kamenu dobi imel privilegiran položaj. V tistih časih so lovci v ple-

menu skrbeli za njegovo lagodno počutje, ko je slikal bizone na skalah Altamire. Prinašali so mu hrano, ženske in naraščaj so ga obkrožali.

Moj odnos do materialne uspešnosti je pozitiven, če je v skladu z duhovnimi dobrinami in če jo deliš z drugimi!”

V letu 1995 ste v samozaložbi izdali monografijo Zvest Apollonio. Zakaj ste se, ob velikem številu založniških hiš, odločili za samozaložbo in v čem vidite pomen monografskih izdaj, ko pa vendar vemo, da v majhnem slovenskem prostoru niso tržno zanimiv artikel?

“Ker sem lahko sam izbiral najboljše sodelavce: pisce, fotografe, oblikovalce, stavce in tiskarno. Ko je pred več kot desetimi leti izšla moja prva monografija v založbi Lipa, sem se moral odpovedati honorarju, da sem dobil toliko in toliko knjig. Ko mi jih je zmanjkalo, sem jih moral kupovati. Zdaj je obratno. Če jih kdo hoče imeti, mora priti k meni... Seveda je to zahtevalo ogromno truda. Vedno bom hvaležen tistim, ki so mi vnaprej odkupili knjige ali slike. Pomen monografskih knjig je v tem, da celovito predstavijo umetnikovo delo, njegove razstave, nagrade in bibliografske podatke.

Če v tem prostoru monografije niso tržno zanimiv artikel, so temu spet krivi politiki, ki knjige celo obdavčujejo. Ko sem bivšega ministra za kulturo Sergija Peljhana povprašal, če je kaj možnosti za subvencijo moje monografije, mi je v stilu Mitje Rotovnika dejal, da monografij ministrstvo ne podpira. Torej je jasno povedal, da tega artikla Slovenci ne potrebujejo.

Pobudnik lionizma - svetovne humanistične organizacije na Slovenskem

Znana osebnost ste. Javnost vas že dolgo pozna - ne le po umetniškem snovanju - ampak tudi kot enega izmed pobudnikov in ustanoviteljev lionizma na Slovenskem in zlasti na Primorskem. Zanima nas, kako ste kot likovni ustvarjalec lahko tako dejavni, kako pripomorete h humanističnim ciljem te svetovne organizacije?

“To zemljo si delimo z vsemi živimi bitji, ki jo naseljujejo - od mikroorganizmov, rastlin in živali do človeka. Za preživetje je treba vzpostaviti ravnotežje med vsemi prebivalci tega planeta. Lions Club International kot največja humanitarna organizacija, ki ima tudi svetovno vlogo v Združenih narodih, se že skoraj osemdeset let ukvarja prav s temi vprašanji. S spremembo našega političnega sistema je

prišlo do velikih vrzeli predvsem v socialnih, ekoloških in humanitarnih dejavnostih, zato smo na veliko ustanavljali Lions klube širom po Sloveniji, ki danes s šeststo člani predvsem iz vrst intelektualcev delujejo na tistih področjih, s katerih se je država umaknila.

Likovni umetniki veliko pripomoremo pri nabiranju denarja za humanitarne akcije. Dela, ki jih v ta namen podarimo, so na dražbah vedno razprodana. Z denarjem pa pomagamo slepim, slabovidnim in drugače prizadetim ljudem. Biti član Lions kluba ni vprašanje časa, ki ga mi vsak dan primanjkuje. Zame in za vse člane je to velika čast!”

Pravi prijatelj ti bo vedno prisluhnil

Prijatelji vas poznajo tudi kot dobrega kletarja in poznavalca vin. Svoje vinograde imate v rodni Bertokih. Tam imate tudi oljčne nasade. Kaj vam “kmetovanje” pomeni in kako ga usklajujete s svojo umetniško ustvarjalnostjo?

“Žal je človeku dano eno samo življenje in v njem ne more postoriti vsega, kar bi rad...! To svoje kletarstvo in oljčarstvo jemljem kot hobi; prav tako, kot nekatere moji prijatelji balinajo ali jadrajo. Pomembno je, da to delaš z dušo in si domišljaš, kako bi bilo lepo, če bi počel samo to. Zame je to počitek in obenem zabava”.

Biti znan in uspešen morda prinaša mnogo prednosti, lahko pa tudi ne? Mnogo znancev in prijateljev imate. So to pravi prijatelji? Kako kot javna osebnost, kar nedvomno ste, doživljate prijateljstvo, kaj pri ljudeh najbolj cenite in spoštujete?

“Veliko ljudi poznam, med njimi je mnogo prijateljev. Pravi prijatelj je tisti, ko se ne obotavljaš, da bi ga poklical, ker veš, da ti bo vedno prisluhnil neglede na to, ali mu poveš dobro ali slabo novico. Pred dobrimi prijatelji nimam skrivnosti; prav tako jih tudi oni nimajo pred mano. Pravi prijatelj je tudi tisti, ki ga nisi videl petnajst ali dvajset let, pa se ga razveseliš, kot bi bilo včeraj... Pri ljudeh najbolj cenim željo po zbliževanju!”

Začetek velikega in pomembnega projekta...

KRAS KOT DEL ZAVAROVANIH OBMOČIJ

v Sloveniji

Mag. Bojan Počkar

Bojan Počkar, dipl. inž. gozdarstva,
raziskovalec in vodja projektov v podjetju OIKOS, d.o.o., Svetovanje za okolje,
1230 Domžale, Ljubljanska 36

Ministrstvo za okolje in prostor je na javnem razpisu izbralo podjetje OIKOS, d.o.o., Svetovanje za okolje, za pripravo projekta z naslovom Osnutek načrta upravljanja za Kraški regijski park. Pred delom za pripravo tega projekta je podjetje pripravilo metodologijo za pripravo načrtov o upravljanju z zavarovanimi območji, delalo pa je tudi za Notranjski park in v Posočju.

V prvem prispevku o Kraškem regijskem parku je predstavljen Kras kot del zavarovanih območij v Sloveniji, v naslednjih prispevkih pa bomo predstavili organizacijske aktivnosti za ustanovitev Kraškega regijskega parka, predstavili bomo Kras kot biom (seštevek in funkcionalna povezava več ekoloških sistemov) in delovanje njegovih ekoloških sistemov, gozd na Krasu in fenomen njegovega naravnega zaraščanja, Kras kot splet kulturne in naravne krajine ter strokovne in pravne podlage za ustanovitev Kraškega regijskega parka.

Načrtovanje in upravljanje trajnostnega razvoja

Varstvo narave je v svojem več kot stoletnem razvoju prešlo skozi več razvojnih faz: od varovanja posamičnih prvin narave kot naravnih spomenikov do spoznanja, da mora biti varstvo narave ključni cilj in kriterij trajnostnega razvoja. Trajnosten razvoj postaja ključno vprašanje globalnega gospodarstva in okoljske politike na našem planetu. Sprejet je bil kot temeljno načelo na konferenci Organizacije Združenih narodov o okolju in razvoju leta 1992 v Rio de Janeiru.

Načrtovanje in upravljanje trajnostnega razvoja predstavlja sedaj v svetovni javnosti velik strokovni izziv; predvsem zato, ker je ohranitev ekoloških sistemov za človekovo preživetje njegova najpomembnejša naloga. Zagotavljanje trajnosti je odvisno od tradicije in dediščine prostora, kjer poskušamo to doseči.

Po analizi naravnega, družbenega in gospodarskega sistema je treba določiti parametre, nekakšne nosilne stebre, ki bodo dolgoročno nosili uravnotežanje med človekovim delovanjem in naravo. Za uresničitev tega cilja je najbolj naravno razviti in uveljaviti "samouravnajoč" ali "trajno- sten" proces v družbi, ki uravnoteži njen

odnos do okolja in s tem tudi do narave. Takšen pristop zahteva skrbno graditev konsenza ali soglasnosti vseh zainteresiranih družbenih skupin.

Namen parkov v Sloveniji

Izkušnje od drugod po svetu kažejo, da parki omogočajo učinkovito varovanje narave. Z dobrim upravljanjem parka, ki temelji na naravnih danostih okolja, park ne predstavlja velikih omejitev za prebivalce, ki živijo na njegovem območju, in za zainteresirane skupine. Nasprotno! Pomeni prednost in boljše možnosti. S takimi predpostavkami naj bi ustanovili tudi Kraški park z značajem regijskega parka.

Slovenija je kljub svoji majhni površini zelo pestra dežela, ki ima slikovite geografske prehode, raznovrstno vegetacijo, klimatske posebnosti in številne naravne znamenitosti. Slovenija in njeni državljani imamo najbolj ohranjeno naravno krajino v vsej Srednji in Zahodni Evropi, ki ji dajeta glavni poudarek več kot 50 % vseh površin zaraslih z gozdovi ter prepletenost dveh svetovnih vegetacijskih območij v vseh njenih predhodnih oblikah.

Ohranitev naravnega okolja v nekaterih značilnih predelih Slovenije je zato pomembna naloga. Kar najbolj na-

ravno delovanje vseh ekoloških kompleksov je pogoj, da bodo ti delovali tudi trajnostno in da ima človek v njih možnosti za svoje dolgoročno preživetje.

Slovenija zato načrtuje sistem naravnih parkov, ki predstavljajo sklenjene krajinsko-ekološke celote s svojimi snovnimi in energetskimi posebnostmi, pa tudi s posebnim človekovim zgodovinskim vplivom. Ministrstvo za okolje in prostor načrtuje šest regijskih ali pokrajinskih parkov: Kraški, Notranjski, Kočevski, Pohorski, Kamniško-Savinjski in Kozjanski ter tri zavarovana območja rek: Soča, Kolpa in Mura. Cilj Ministrstva za okolje in prostor je do leta 2000 zavarovati najmanj 20 % slovenskega ozemlja, s čimer bi se Slovenija približala po deležih zavarovanih površin svojega ozemlja zahodnoevropskim težnjam. Vzporedno s pripravami na razglasitev zavarovanih območij se dopolnjuje tudi za to nujen pravni sistem. Slovenija je ratificirala Konvencijo o biološki raznovrstnosti, pripravlja pa zakon o ohranjanju narave in strategijo za varstvo narave.

Ustanovitev Kraškega parka

Med šestimi predlaganimi regijskimi parki je **Kraški regijski park**, ki vključuje tudi Škocjanske jame. Regijski

KRAŠKI REGIJSKI PARK

Predlog zavarovanih območij na Krasu, kakor se je izoblikoval v Upravi za varstvo narave pri Ministrstvu za okolje in prostor

park je izraz za zavarovano območje nižjega ranga ali položaja, kot ga ima narodni park, cilj pa je zavarovanje prvotne narave in krajine na območju več občin. Pristojna za njegovo ustanovitev in upravljanje je država.

Vse območje slovenskega dela pokrajine Kras predstavlja 8 % ozemlja na jugozahodu Slovenije. Zaradi svojega zgodovinskega razvoja ima Kras v slovenskem prostoru posebno vlogo. Na Krasu je nekaj povsem različnih, vendar dopolnjujočih se kakovosti.

Na eni strani je **bogata kulturno-krajinska dediščina** oziroma krajina, ki jo zaznamujejo posebna kraška arhitektura, način rabe tal, kraške posebnosti, kot sta pršut in teran, pa tudi gozdovi črnega bora. Kraška planota zahodno od Sežane predstavlja edinstveno kulturno krajino, v kateri se zrcalijo tisočletja človekovega preživetja na tem območju in njegovega vpliva na okolje. Četudi je bil človekov odnos do okolja v tem prostoru v preteklosti praviloma negativen, je kulturna krajina takšna, da jo je vredno ohraniti prihodnjim rodovom.

Na drugi strani so **naravni fenomeni**, kot je, na primer, kraško podzemlje z vso svojo edinstvenostjo in podzemno favno, in **biološka pestrost**, katere pomemben del so suha travišča in zaraščajoče, nenaseljene ter zapuščene kraške površine, na katerih je avtohtona vegetacija prvič po nekaj stoletjih v napredujočem razvoju in na katerih se mešajo mediteranska, submediteranska in srednjeevropska vegetacija. Med naravne znamenitosti, ki predstavljajo posebno kakovost tega prostora, so najbolj poznane Škocjanske jame, ki so vpisane v Unescov Seznam svetovne dediščine, ter črnokalski prelom nad Koprskim zalivom, ki ga imenujemo Kraški rob.

Namen

Kraškega regijskega parka

Cilj ustanovitve Kraškega regijskega parka in priprava načrta za njegovo upravljanje je z namenskim načinom upravljanja in z diferenciranim ali različnim režimom v posameznih predelih (območjih, conah) parka zagotoviti trajnostni razvoj vsega območja Krasa. V nekaterih predelih bo glavni cilj zavarovanje dragocenih naravnih fenomenov, kot so Škocjanske jame in druge jame; posebej prilagojeni režimi naj bi veljali na območjih, kjer bo glavni cilj ohranitev tradicionalne rabe tal in identitete ali istovetnosti krajine, in drugačni tam, kjer bo cilj nemoten razvoj naravne kraške vegetacije in njene biodiverznosti, to je biološke spremenljivosti, ali pa ohranitev gozdov črnega bora.

Kraški regijski park naj torej ne bi pomenil novih omejitev za ljudi, ki bivajo na njegovem območju, ampak naj bi pomenil razvoj nekaterih obetavnih dejavnosti in novo kakovost življenja. Za uresničitev takega cilja pa je treba najprej narediti analizo stanja, določiti cilje in razvojne možnosti za posamezna območja ter zgraditi soglasje vseh zainteresiranih skupin - zlasti prebivalcev tega območja, lastnikov zemljišč v parku in naravovarstvene javnosti - o prihodnosti Krasa kot parka.

čiste KRAŠKE VODE

POD LJUBLJANSKIM BARJEM!

Ciril Stanič

1000 Ljubljana, Gerbičeva 22

Živim v Trnovem in Koleziji, ob Ljubljanci in Gradaščici v Ljubljani, ob samem robu Ljubljanskega barja že več kot 80 let, vendar nisem dolgo vedel, da je to barje del pogreznjene zemeljske skorje, ki je kakšnih 150 metrov debela od sedanjih zelenih travnikov na površju do čiste skale v globini, v vsej dolžini kakšnih 20 kilometrov in širini 8 kilometrov do vrha zasuta v več slojih s savskim gramozom, z dolomitsko naplavino, s krimskim in mokrškim gramozom, z golovškimi sprheninami in z več sloji šote raznih debelin, z živo polžarico in tudi z deloma ali v celoti neprepustnimi sloji gline raznih kvalitet in debelin, itn. in da je "v vsej svoji masi že milijone let pa do danes prepojena s kraško deževnico vse od Snežnika pa verjetno tudi od snežnice s Kamniških planin, in še in še".

Opozorilo, da onesnažena podtalnica na Ljubljanskem barju ogroža vso pitno vodo...

Kot odbornik občine Vič-Rudnik sem pred leti nakazal pomembnost tega zaradi odlaganja odpadkov na Ljubljanskem barju. Skupščina te občine je na tej osnovi na eni izmed svojih zadnjih sej soglasno sklenila, naj se gradnjo tretje faze deponije smeti na Ljubljanskem barju južno od potoka Curnovec odloži, ker je to skupni problem mesta in vseh občin. In da naj se o tem odloča šele po temeljni razpravi, ki zahteva nadaljnje podrobnejše podatke strokovnjakov ter ogled gradbišča.

Po ogledu gradbišča in zbranih podatkih je bilo ugotovljeno, da se tretje polje deponije za smeti gradi po novih načrtih. Ti upoštevajo vse napake, do katerih je prišlo pri gradnji prve deponije leta 1945 in pri gradnji prve in druge faze druge deponije, ki je že služila odlaganju smeti.

Takrat so odborniki nesporno ugotovili naslednje pomanjkljivosti obeh deponij:

1. Prva deponija za smeti iz leta 1945, z debelino 12 metrov, ki je že urbanizirana,

splanirana, ozelenjena itn., se je neenakomerno posedla v barje **za poldrugi meter**, kontrolno vrtnanje na deponiji pa je pokazalo, da je zemljina pod njo onesnažena **do globine 60 metrov**.

2. Prva in druga faza druge deponije, ki sta bili tedaj v rabi, se je kljub strokovni gradnji preveč posedla v Barje, zaradi česar jo je takratna jesenska in zimska poplava Barja preveč prizadela. Zemljina pod to deponijo je onesnažena **že do globine 8 metrov**. Med poplavami je odpovedal sistem za zajemanje fekalnih voda iz deponije. Gradi se nove, večje zemeljske bazene za varno zajetje teh vod, da jih nove poplavne vode Barja ne bi več ogrožale. Temu primerno se bo dopolnilo tudi kanalizacijsko omrežje za fekalne in meteorne vode.

3. Ker bo prva in druga faza druge deponije napolnjena v dveh letih, se gradi za prehodno dobo naslednjih šestih let podnožje za tretjo fazo te deponije, ki ima **kakšna 2 metra debel nosilni temelj**. Ta bo zajel ob posedanju vse fekalne vode, da se ne bodo razlivala v okolico in da ne bodo pronicale pod deponijo v zemljino Barja, kar se je zgodilo s prvo in z drugo deponijo.

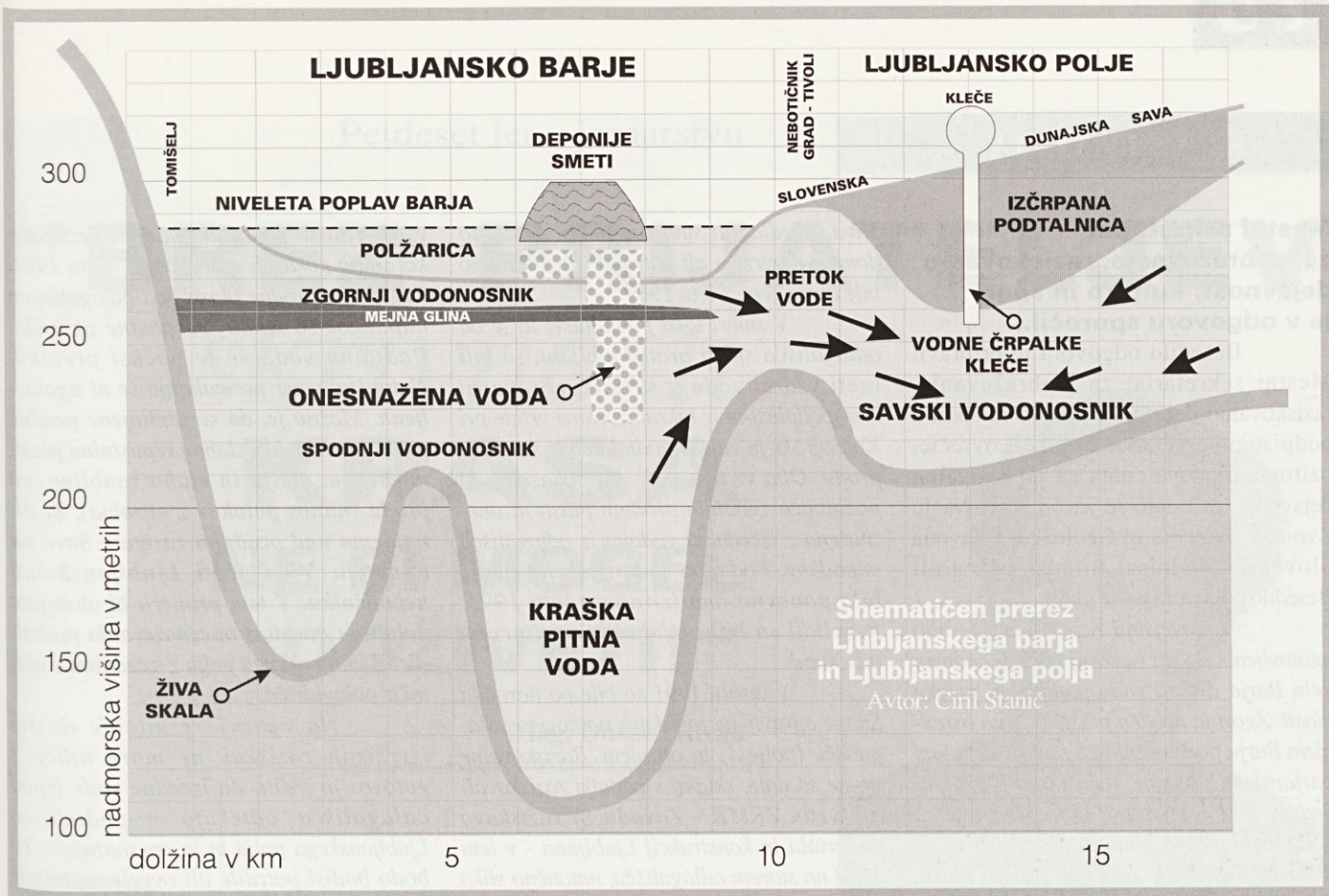
4. Vse tri faze druge deponije so ob južni strani potoka Curnovec, tako da so bolj odmaknjene od prebivalstva, ki se stalno pritožuje nad smradom.

5. Občinski odbor za varstvo okolja si je ogledal ročno in strojno čiščenje smeti v Kamniku, kjer iz smeti izločajo papir, steklo in železo. Tudi odpadke na deponiji na Ljubljanskem barju je treba pred odlaganjem prebrati.

Raziskave nesporno kažejo...

Za razne gradnje in raziskave na vsem območju Ljubljanskega barja so v minulih petdesetih letih, zlasti pa v zadnjih dvajsetih letih, strokovnjaki izvrtali nekaj sto vrtin in opravili veliko geofizikalnih raziskav. Te so nesporno ugotovile naslednje (kar slikovito ponazarja tudi pričujoči podolžni presek kamnite podlage, nanos dveh gramoznih slojev in dva vodonosnika na črti Krim-Tomišelj-deponija za smeti na Ljubljanskem barju-Ljubljanski nebotičnik-Kleče-Sava):

1. Vsa površina (kamnita zemeljska skorja) se je zelo različno posedla, največ do globine 1,80 metra. Ta plast se razprostira med

Brezovico, Kozarjami, Vičem, Rakovo Jelšo, Ilovico, Babno gorico, Grmekom in Črno vasjo, kjer je je površina sedaj najbolj urbanizirana oziroma pozidana ter sedaj ponovno ogrožena.

2. Vse posedeno Barje je ob rekah in potokih ter ob vseh obrobni hribih in otokih v dveh plasteh zasuto s kamnito naplavino, ki je v celoti prepojena s pretežno zdravo pitno vodo. Med vrhnjim in spodnjim gramoznim slojem, ki sta različnih razsežnosti in različne debeline, je **vmesni tanek glinasti sloj**, ki v glavnem ne dopušča mešanja vode iz zgornjega sloja z vodami iz spodnjega sloja. Sloja se ne prepletata, sta pa verjetno na nekaterih točkah združena v en sam vodonosnik, ki se razprostira pod vsem Barjem od Iga, Tomišlja, Podpeči, Borovnice, Vrhničke, Loga, Brezovice, Ljubljane, Rudnika do Pijave gorice. Vrhnji sloj vode je ogrožen zaradi urbanizacije, spodnji sloj pa je čist.

3. Reka Sava je nekoč tekla za Rožnikom čez Vič in Trnovo ter med Gradom in Tivolijem proti Zalogu. Na Barje je nanosila ogromen sloj čistega gramozja, ki sega tja do Črne vasi.

4. Prebitek vode, ki se zbere pod Ljubljanskim barjem in ga ne odvede Ljubljana, neprestano preteka pod območjem med Gradom in Tivolijem ter pod območjem med Rožnikom in Podutikom pod Savsko polje, kjer je podtalnica znatno nižja in kjer so v Klečah in v Jaršah za potrebe Ljubljane jaški za črpanje pitne vode.

5. Strokovnjaki opozarjajo na možnost, **da bi se že onesnažena voda v globini 60 metrov pod prvo deponijo za smeti in v globini 8 metrov in več pod prvo in drugo fazo druge deponije za smeti na Barju pomešala s pitno čisto vodo**, ki so jo z vrtinami ugotovili pod Barjem in ki se pretaka tudi v Savsko polje, kjer je večina črpalšč za pitno vodo Ljubljane.

Odborniki občine Vič niso prevzeli odgovornosti

Občina Vič, ki je že peto desetletje ogrožena z deponijo za smeti na Ljubljanskem barju, si zato ni upala izdati soglasja za nadaljnjo širjenje deponij. Odborniki niso bili pripravljeni prevzeti odgovornosti, če bi se onesnažene vode pod

deponijami pomešale z ogromnimi količinami čiste pitne vode pod Barjem. Zavzeli so se, naj se naredi vsaj še ena vrtina med Gradom in Tivolijem! Sprejeli so sklep in na njegovi osnovi prejeli odgovor, ki bi ju moral prebrati in poznati vsak kulturni Ljubljančan in tudi vsak Slovenec. Sklep viških odbornikov se glasi:

“Naša komuna je nepristransko objavila zbrane podatke, kako je s stanjem vode v globinah Ljubljanskega barja in kako se pitna voda iz Barja pretaka med Ljubljanskim gradom in Tivolijem ter zadaj za Rožnikom proti Savskemu polju, kjer imamo v Klečah mestno črpalnico pitne vode. Vsi strokovnjaki, ki so do sedaj vrtali v globine Ljubljanskega barja, so predlagali, da se takoj izvrši še nadaljnje vrtine, vsaj med Gradom in okolico Rožnika, tako da bomo na čistem, ali se voda iz Barja resnično pretaka proti severu. Če je to res, potem bi morali takoj ustaviti vsa dela na deponiji na Barju. Mestni svet za raziskave naj takoj naroči vrtine!”

KRAS IN VODA

Mestni sekretariat za izobraževanje, raziskovalno dejavnost, kulturo in šport je v odgovoru sporočil...

Besedilo odgovora je pripravil Mestni sekretariat za izobraževanje, raziskovalno dejavnost, kulturo in šport s podpisom sekretarke Branke Lovrečič, oziroma njegova enota za raziskovalno dejavnost, za katero se je, ob sodelovanju Zvoneta Menceja iz Geološkega zavoda Slovenije, podpisal Bogdan Macarol. Besedilo odgovora pa se glasi:

"Z novjšimi raziskavami je bilo ugotovljeno, da sta v skoraj vsem vzhodnem delu Barja dve za vodo pomembni prodni plasti. Zgornja prodna plast, ki je na osrednjem Barju pod kakšnih 25 metrov debelimi barjanskimi glinami, sega do približno 40 metrov pod površino. Pod to plastjo je za vodo neprepustna glinasta plast, debela od 3 do 10 metrov, ki loči obe prodni plasti. Spodnja prodna plast z izredno kakovostno in zavarovano pitno vodo sega na območju vodarne Brest do globine kakšnih 100 metrov in na območju Curnovca, kjer je do sedaj najgloblje navrtana podlaga, do globine 168 metrov. Gladini obeh podtalnic se razlikujeta. Tako je gladina podtalnice zgornje prodne plasti na območju Curnovca ponekod nad površino (v vrtinah, ki so izvrtane na tem območju), medtem ko je podtalnica spodnje prodne plasti kakšne 4 metre pod površino. Podtalnico zgornje in spodnje prodne plasti črpajo v vodarni Brest, podtalnico spodnje prodne plasti pa črpajo v vodarni Brezova noga pri Pijavi Gorici.

Dokazano je, da podtalnica zgornje plasti odteka pod Barjem med Rožnikom in Gradom v plasti savskega proda na območju Viča in po njih v prodne plasti Ljubljanskega polja. Iz do sedaj znanih podatkov je mogoče predvidevati, da podtalnica spodnjih prodnih plasti ne odteka v prod Ljubljanskega polja.

Glede na to, da so nekateri podatki raziskav nakazovali možnost onesnaževanja podtalnice v zgornji prodni plasti pod Barjem in s tem podtalne vode na Ljubljanskem polju z izcednimi vodami iz odlagališča odpadkov, smo na to opozorili tedanje Komunalno podjetje Ljubljana in Območno vodno skupnosta Ljubljana-

Sava. Predlagali smo raziskave, ki naj to domnevo ovrežejo ali potrdijo. Raziskave so bile opravljene v letu 1989.

V smeri toka podtalnice, to je od odlagališča smeti proti Ljubljani, so bili vzeti vzorci vode iz vrtine pri tovarni Aeropoliplast in iz takrat izvrtane vrtine pri Koleziji, ki je zajela podtalnico v savskemrodu. Oba vzorca vode sta pokazala, da podtalnica zgodnjih prodnih plasti ni onesnažena z izcednimi vodami iz odlagališča odpadkov. Podtalna voda iz obeh vrtin je bila ponovno analizirana v letu 1991. Rezultati so bili podobni kot pri prvem odvzemu!

V aprilu 1991 so bile po naročilu Snage opravljene raziskave na novem odlagališču (polje 1) in ob njem. Raziskovalne vrtine so dale, skupaj s podatki raziskovalnih vrtin ZRMK - Zavoda za raziskavo materiala in konstrukcij Ljubljana - v letu 1987 na starem odlagališču, natančno sliko o sestavi tal na tem območju.

Na območju odlagališča je pod površino najprej en meter do tri metre debela plast organske gline, melja in meljne gline. Pod to plastjo je zaglinjena prodna plast (mlajši prod Gradaščice in hudournikov z obrobja), ki sega do globine kakšnih 20 metrov in ima več vložkov gline in melja. Pod zaglinjeno in za vodo slabo prepustno prodno plastjo so glinaste plasti. Prod zgornjih prodnih plasti je navrtan v globini 35 metrov.

Analize vzorcev vode, vzeti iz vrtin v različnih plasteh in globinah, so potrdile ugotovitve Zavoda za raziskavo materiala in konstrukcij, ki je raziskoval podtalno vodo pod starim odlagališčem, in sicer, da je voda v zaglinjenih prodnih plasteh Gradaščice močno onesnažena z izcednimi vodami iz odlagališča. Z globino se onesnaženost hitro zmanjšuje. Vzorci zemljine, vzeti pod zaglinjenimi prodnimi plastmi, niso bili onesnaženi z izcednimi vodami. Podtalnica v zgornjih prodnih plasteh pod Barjem ni bila onesnažena z izcednimi vodami odlagališča!

Vzorci vode, vzeti iz vrtin, ki so bile izvrtane poleg odlagališča (20 metrov od vzhodne brežine), so pokazali, da tudi voda v zaglinjenih prodnih plasteh ne vsebuje sestavin izcednih voda iz odlagališča. Ponovno vzeti vzorci vode v letu 1992 iz

vseh vrtin so pokazali podobne rezultate, kot so jih pokazali vzorci, vzeti v letu 1991. Zaglinjene prodne plasti pod odlagališčem odpadkov so slabo prepustne za vodo. Podtalna voda se le počasi pretaka. Natančna smer poretakanja še ni ugotovljena. Možno je, da se zaglinjene prodne plasti povezujejo s slabo prepustnimi plastmi peska, melja in slabo zaobljenega proda (nanos potokov z obrobja), ki jih najdemo nad prodnim zasipom Save na območju Viča proti Ljubljanskemu nebotičniku. V tem primeru bi obstajala določena možnost onesnaževanja podtalnice Ljubljanskega polja z izcednimi vodami iz odlagališča.

Na osnovi rezultatov doslej izvršenih raziskav ne more nihče z gotovostjo trditi, da izcedne vode izpod odlagališča odteka v podtalnico Ljubljanskega polja in jo onesnažujejo. To bodo bodisi potrdile ali ovrgle nadaljnje raziskave, ki so v načrtu".

Namesto sklepa

Ko se sedaj ponovno zahvaljujem vsem raziskovalcem in znanstvenikom ter vsem podjetjem, ki so vrtali po Barju v njegove naplavinne sloje s posebnim poudarkom za presojo, kakšno vodo sploh še imamo v globini in na vsem obrobju Barja, vas kot s to problematiko povsem zasvojen človek v imenu vse Ljubljane in Slovenije prosim, da nadaljujete raziskovanje teh ogromnih količin še zdrave čiste pitne vode! Hkrati pa se zahvaljujem vsem strokovnjakom, ki na različne načine rešujejo probleme ogromnih deponij za smeti na Barju in ob njem! Mestu smo obljubili povsem novo odlagališče smeti, toda polnimo še kar naprej sedanjega! Ali res ni druge rešitve? Kaj bo sledilo?

"BREZ PRIJATELJEV *skrivnosti* KRASA NE BI MOGEL DOŽIVETI!"

Mag. Dušan Novak

dipl. inženir geologije, 1000 Ljubljana, Smoletova 15

Da, daleč so že prva povojna leta, ko sem obiskoval takratno viško gimnazijo in ko smo obnavljali in znova ustanavljali prirodoslovne krožke. Naši takratni profesorji, posebej moram izpostaviti prof. Franceta Planino, so nas poučevali in vzgajali še po predvojnih merilih, v prirodoslovnih krožkih pa smo tešili svojo radovednost iz naravoslovnih znanj, kemije, fizike, biologije itn. Že takrat ni šlo brez "sodelovanja" mladinske organizacije...

V prirodoslovnih krožkih smo tešili svojo radovednost

Takratni referent za prirodoslovne krožke pri Prirodoslovnem društvu **Ivan Kuščer** nas je opozoril na razpis Društva za raziskovanje jam, ki je iskalo nove, mlade sodelavce. Vojno viхро je preživela le peščica nekdanjih sodelavcev društva, obseg krasa v Sloveniji pa se je s priključitvijo Notranjske in Primorske Jugoslaviji močno povečal. Društvu se je takrat pridružil poleg **Dušana Kuščerja** še **Ivan Gams** in množica srednješolcev. Po prvih ekskurzijah, učna jamarska pot je bila za vse v Mačkovico na Planinsko polje, se je število "mladih jamarjev" seveda dodobra osulo.

V tistem času je najbolj prizadevne krožkarje Prirodoslovno društvo

nagradilo s tridnevno ekskurzijo v Škocjanske jame in v Postojnsko jamo. Izlet je vodil **prof. Pavel Kunaver**. Šli smo po že utečeni poti iz Spodnjih Ležeh ob Reki do ponora in v Škocjanske jame, nato v Divačo in odtod še v Postojnske jame. Profesor Kunaver je takrat in pozneje večkrat opozarjal na ta biser, ki smo ga pridobili. In tega ne kaže pozabiti.

Vpisal sem se na visokošolski študij geologije

Več udeležencev se je na tem izletu zapisalo krasu in jamarstvu. To je tudi pomagalo, da sem se vpisal na visokošolski študij geologije. Kamen ni le mrtev predmet; od kamnine je odvisen tudi način življenja... In tako smo se vsaj štirje izmed udeležencev te ekskurzije srečali na uni-

verzi na geologiji, koliko jih je šlo študirat biologijo ali geografijo, mi ni znano. Vem, da je eden šel študirat bogoslovje...

V Društvu za raziskovanje jam sem v odboru zastopal "mlade jamarje" in se takrat srečal tudi s **prof. Francetom Habetom**. **Ivan Michler**, takratni predsednik, se je posvečal območju Postojnske jame, **Franci Bar** se je posvečal jamski fotografiji, **dr. Valter Bohinec** pa je skrbel za predstavljanje slovenskega krasa.

Nekega dne je prišla v lokal Društva - ta je bil takrat v delu prostorov Državne založbe poleg Uršulinske cerkve

(Tam so sedaj arkade in prehod na Plečnikov trg!) - neka gospa in prosila, naj bi ji iz Krimske jame potegnili njenega sina. O tem so govorili tudi na seji odbora, na kateri pa so starejši ugotovili, da bi bila to za nas praktično neizvedljiva akcija, ki bi jo tudi oblasti ne dovolile. Nekaj let pozneje smo pri raziskovanju brezna v Planinski gori na njenem dnu našli človeško okostje. In zvečer so v Planini kaj hitro ugotovili, kdo je to bil in v kakšnih okoliščinah je bil pred leti izginil...

No, pa je prišla ena izmed večjih akcij in sicer raziskovanje Planinskega polja, Planinske jame, nove meritve, barvanja, opazovanje izvirov... To je bil čas, ko se je med mladimi in strokovnjaki povečalo zanimanje za kras; povečalo in povečevalo se je število jamarskih skupin. Eno tako skupino sem leta 1954 s sodelavci ustanovil tudi sam in posvetili smo se Kočevski, kjer so nas posebej zanimala Željske jame in njihova okolica. Dodobra smo jih spoznali, preiskovali smo požiralnike Rinže tja do Črnega potoka in Mozlja. Poleti pa smo hodili na Komno in raziskovali visokogorski kras okrog Vogla, Pršivca, Špičja, Prehodavcev...

Diplomska naloga o krasu in tudi službovanje povezano s krasom

V petdesetih letih je postala moderna gradnja vodnih elektrarn in nekateri njihovi načrtovalci so vrgli oko na notranjska kraška polja in na "neizkoriščene" vodne količine, ki ta polja včasih zalijejo. Načrtovali so verigo elektrarn tja do zadnje na Verdu. Ena pa je bila predvidena tudi v Ospu, kjer naj bi izrabljala vodo, ki bi po tunelu pritekala izza jezua na Reki pred Škocjanskimi jamami. Za diplomsko nalogo sem moral proučiti geološke in hidrogeološke razmere na tem območju, kar mi je spet razširilo razgled, zbral pa sem tudi mnogo literature.

Ta del Krasa je bil takrat, sredi petdesetih let, še komaj porasel, domala

Mag. Dušan Novak na terenu

gol, sedaj, po toliko letih, pa ga marsikje prerašča že kar soliden gozd, kar je prav!

V šestdesetih letih so naši fantje odkrili pod Pršivcem v Bohinjskih gorah obetavno brezno. Ker so pri vходу našli del gamsovega skeleta, so jamo imenovali Brezno pri gamsovi glavici. Nekaj let so ga preiskovali in leta 1972 sem akcijo celo koordiniral, za spust vanj pa nisem več imel prave kondicije, saj mi službene dolžnosti in delo v drugih krajih Slovenije tega nista omogočali.

Sicer sem se tudi v službi mnogokrat srečal s krasom in s kraško podzemsko vodo in zaščitni vode posvetil mnogo časa. Ustanova, v kateri sem delal vseh 35 let, je v okviru svojih nalog imela možnost proučevati tudi kras kjerkoli v Sloveniji. Proučeval sem tudi hidrogeologijo kraških območij in leta 1973 v Zagrebu magistriral z nalogo o hidrogeološki regionalizaciji slovenskega krasa.

Sedaj tajnik Jamarske zveze Slovenije in skrb za revijo Naše jame

Leta 1972 so me vprašali, če bi prevzel dolžnost in delo tajnika Jamarske zveze Slovenije. Število jamarskih društev in klubov v Sloveniji se je namnožilo in potreben je bil širši organizacijski pristop. Zadolžitve sem sprejel, nekaj let pozneje se upravo revije Naše jame, ki sta jo v življenje obudila dr. Bohinc in dr. Savnik že leta 1959. Z vrsto predsednikov (Habetom, Lebnom, Sketom, Presingerjem, Kregarjem in drugimi) smo delili skrb za financiranje, program, prostore za knjižnico in kataster. Jamarstvo je bilo treba uveljaviti v "družbi". Bližala se je stoletnica ustanovitve prvega slovenskega jamarskega društva Anthron. Ko smo pred križno jamo proslavljali devetdesetletnico, smo razglasili dva častna člana Jamarske zveze Slove nije in sicer dr. Franceta Habeta in prof. Pavla Kunaverja.

Prizor za okoljevarstvenike: odlaganje smeti v Vodonos na Cerkniškem polju.
Foto: D. Novak

Pripravljali smo redna dveletna srečanja in na njih predstavljali strokovne in tehnične novosti, organizirali smo jamarske tečaje in izobraževanje jamarskih reševalcev ter delali še marsikaj drugega. Pri vsem tem pa smo vedeli, da je jamarstvo povsem prostovoljna dejavnost; nekoga vodi v jame strokovno zanimanje, drugega brezno le izziva, da ga premaga na tak ali drugačen način.

Medtem se je tudi jamarska tehnika zelo spremenila. Če smo sprva tovorili s seboj lesene ali železne lestve, je sedaj potrebna le vrv z nekaj železja. Jamarski potapljači so sedaj opremljeni drugače, kot sta bila opremljena brata Kuščerja v letih pred drugo svetovno vojno na izvirih Ljubljani. Na voljo so tudi dobre topografske karte, ki so bile nekdanje za nas vojaška skrivnost. Včasih smo se prevžali z vlakom, pomagali so nam kmetje in goz-

darji s prevozi na lojtrskih vozovih. Le redko je sedaj društvo, ki nima svojega avtomobila za prevoz moštva in opreme. Včasih smo pešali tudi dolge, dolge ure...

Čeprav je bilo jamarstvo nekdanje navidezno skrito, morda samozadostno - včasih je prihajalo celo do trenj med strokovnjaki-speleologi in jamarji-športniki - in čeprav smatramo, da so jamarji "manj pismeni" in zato uredništvo revije Naše jame le težka zbere zadosti prispevkov za eno izdajo letno, pa se iz bolj oddaljenega gledišča podoba o vsem tem kaže drugačna. Ob stoletnici organiziranega slovenskega jamarstva sem s pomočjo sodelavcev zbral obsežen material - "Gradivo za slovensko speleološko biografijo in bibliografijo". Predvsem bibliografija je pokazala, da Slovenci pridno raziskujemo kras in kraške pojave. Delo je izšlo kot priloga 30. letnika revije Naše jame.

Prijetno je videti, da nove generacije jamarjev in tudi strokovnjakov, ki izhajajo iz jamarskih vrst, dobro delajo in raziskujejo. Še vedno je dovolj vprašanj, na katera je treba odgovoriti, čeprav so razmere sedaj drugačne, kot so bile pred petdesetimi leti.

Prireditve ob štirideseti obletnici Jamarskega kluba Železničar so bile povod za nekaj teh spominov. Ob njih se svojim jamarskim prijateljem, s katerimi sem delil vse tegobe in veselje jamarjenja, zahvaljujem za pomoč in sodelovanje. Brez njih, prijateljev, skrivnosti krasa ne bi mogel doživeti!

O Škocjanskih jamah,
kalih, ledenicah
in še o čem

NACIONALNA DEDIŠČINA

RUŠIJO *in uničujejo* KRAŠKO DEDIŠČINO TER GRADIJO SPAČKE!

Jožko Žiberna

dipl. pravnik, 1000 Ljubljana, Erjavčeva cesta 22

Dosedanje izdaje revije Kras so potrdile, da je ta publikacija ne le potrebna, marveč je bila že kar nujna, čeprav imamo na Slovenskem mnogo in najbrž celo preveč najrazličnejših revij. Saj o Krasu, o njegovih posebnostih in zlasti o njegovih neznanih podrobnostih ne vemo marsičesa še sami Kraševci, kaj šele, da bi o njih vedeli drugi. Morda tudi ni odveč pripomba, da je o našem Krasu več tuje kot domače literature. Tako našteva dr. Ivan Gams v svoji knjigi Kras, ki je izšla leta 1974 v Ljubljani, a je, žal, že zdavnaj razprodana, nič manj kot 21 strani drobnega tiska raznih, predvsem tujih virov oziroma del, ki govorijo o Krasu.

Pobudo za ta prispevek so dali trije prispevki v 3. številki revije Kras iz junija 1994 in sicer o Škocjanskih jamah, o kalih in o ledenicah. K vsemu napisanemu dodajam nekaj svojih misli!

Škocjanske jame

O Škocjanskih jamah je veliko napisanega in bo še, saj ta naravna posebnost še ni povsem raziskana in opisana. Zlasti velja to sedaj, deset let po vpisu Škocjanskih jam v Unescov Seznam svetovne dediščine.

Že pred vpisom v ta seznam so bile Škocjanske jame z ožjim območjem s posebnim odlokom skupščine nekdanje občine Sežana leta 1980 "zavarovane kot naravni in kulturni spomenik". Odlok točno našteva, ko zaokroži zavarovano območje, kakšne so omejitve in prepovedi, kar je vsekakor edinstveno in hvalevredno, če bi se - seveda - omejitev in prepovedi držali

oziroma jih upoštevali in če bi kdo tudi nadziral, kaj se dogaja na "zavarovanem in prepovedanem območju".

V parlamentarni razpravi je pred tretjim branjem in - upam - tudi pred dokončnim sprejetjem predlog zakona, po katerem naj bi območje Škocjanskih jam postalo regijski park. To naj bi bilo nekaj večje, kot ga zajema že omenjeni odlok skupščine nekdanje občine Sežana o zavarovanju Škocjanskih jam iz leta 1980, to je namesto prejšnjih 338 hektarov sedaj 413 hektarov.

O predlogu zakona o regijskem parku Škocjanske jame je objavljen obsežnejši uvod v 6. številki revije Kras iz januarja 1995, zato tega ne ponavljam. Menim pa, da je s tem zakonom prav gotovo treba zajeti širše območje Škocjanskih jam in tudi zanj predvideti ustrezno zavarovanje. Škocjanske jame so sicer bolj na robu tako imenovanega matičnega

Krasa, vendar zaobsega to območje sicer majhne, a značilne kraške vasi, kot so: Naklo, Matavún, Betanja in - seveda - Škocjan, pa Brežec, Gradišče ter končno tudi Dolnje Ležee. V teh vaseh so, bolje povedano, so bile številne arhitekturne posebnosti, da o drugih, kot so, na primer, izjemne geomorfološke, hidrološke, arheološke in druge posebnosti, tukaj sploh ne pišem! Mnogo od tega, žal, izginja ali je že izginilo. Posebej z neurejenim rušenjem kraške arhitekture in pozidavanjem.

Za primer takšnega neurejenega pozidavanja, ki je omogočilo uničiti pomemben zaščiten arhitekturni in s tem tudi kulturni spomenik I. kategorije, navedem daleč naokrog poznano nekoč furmanško gostilno Pri Čotniku, o kateri je revija Kras že nekajkrat pisala.

Gostilna, ki več let ni bila odprta, je imela napis FP 1875 in na kaloni na borjač IHS 1843. Ti dve letnici nikakor

nista letnici njene prvotne gradnje, saj je vas omenjena že leta 1202. V urbarju gradu Švarcenek, katerega razvaline so nad brkinsko vasjo Podgrad, je po navedbah našega zgodovinarja dr. M. Kosa izrecno vpisan "Albrecht Tschot (Albreht Čot), prej njegov oče". Po njegovem mnenju urbar, ki ga hranijo v Državnem arhivu na Dunaju, nekaj iz arhiva o gradu Švarcenek pa je bilo v zadnjih letih vrnjeno našemu državnemu arhivu, izvira iz let okrog 1400 ali točneje iz časa med letoma 1381 in 1403.

Omenjeni Čot je imel takrat v Dolnjih Ležeeh kmetijo, poleg dveh drugih kmetov v tej vasi, ki ju tudi omenja urbar. Imel jo je tudi Albrehtov oče in plačeval graščini dajatve, kakršne so bile določene za "pusto kmetijo". Hiša oziroma rod Čotnikov so ohranili to ime do naših časov kot ime "po domače", sicer so se v zadnjem času njeni lastniki imenovali, precej v zvezi z ženitvami, drugače. In ker novim lastnikom poslopje ni več ustrezalo, so znamenito gostilno porušili in namesto tipične kraške hiše z gankom, kakor jo kaže druga fotografija, sedaj lahko vidimo le, kar kaže prva fotografija!

Komentar prepuščam tistim, ki so po službeni dolžnosti dolžni skrbeti za varovanje naravnih in kulturnih spomenikov. Naj odgovorijo, kako je bilo to mogoče, kajti gostilna Pri Čotniku je primer, ki kaže, da za zavarovanje tega kul-

turnega spomenika v bistvu nihče ne odgovarja. In pri tem niti ne naštevam še drugih podobnih primerov, pa vsega tistega, kar se dogaja okrog vasi Dolnje Ležee. Pozidava se okoli vasi in gradi nove, nekateri pravijo moderne betonske spačke.

Morda pa za vse le še ni prepozno? Zakon o regijskem parku Škocjanske jame bi lahko oziroma bi moral zato zavarovati širše območje in ne le nekaj sto hektarov okrog slovitih jam, če hočemo ohraniti pravo kraško podobo tega območja in vpis Škocjanskih jam v v Seznam Unescove svetovne dediščine!

Kali in ledenica

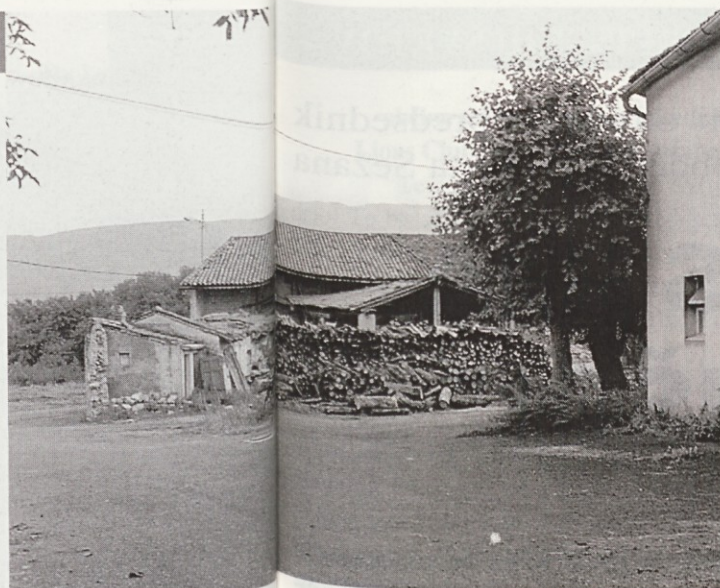
Prispevka "Kal, starodavni zbiralnik vode" in "Ledenice so del naše zgodovine" v 3. številki revije Kras zajemata sicer druge kraje, so pa kali in ostanki ledenic tudi okrog Škocjanskih jam!

V svoji knjigi "Divaški prag" sem to podrobneje opisal in naštel kale okrog Divače. Med njimi je bil prav v Dolnjih Ležeeh levo ob cesti proti Vremski dolini velik kal z ledenico - Čotnikov kal. Pravzaprav sta bila dva kala, drug poleg drugega. Naslednji velik kal z ledenico je bil Dolganov kal na Gabrku, tudi ob cesti v Vremsko dolino. Bil je precej večji od Čotnikovega. Iz obeh kalov so pozimi lomili led, ga hranili v ledenicah in ga poleti vozili v Trst. Dolganov kal pa je bil poseb-

nost še po tem, ker so v njem živele zlate ribice, ki so jih često lovili za domače akvarije, in ker je bilo v njem vsako leto veliko velikih urhov, ki so jih lovili sladokusci zabijih krakov. Urhi so bili tudi v drugih kalih. Značilno je, da jih domačini niso jedli, kakor tudi niso jedli polžev iz Dola pod Škocjanom, temveč so prihajali ponje v prvi vrsti Tržačani. Domačinom so se te posebnosti upirale in so raje jedli pršut in panceto.

Ledenice so imele še nekatere tedanje gostilne, tako Obersnelova ob postaji v Divači, po domače Ričeva, sedanja restavracija Risnik, in Mahorčičeva gostilna, po domače V baraki. Posebnost teh ledenic je bila, da so bile povsem naravne, to je manjše kraške jame.

Vsega tega sedaj ni več. Postalo je preteklost oziroma postaja zgodovina. Res je, da narekuje nov način življenja, čemur pravimo tudi življenjski standard, drugačne zahteve, vendar menim, da zato ni treba vsega, kar je človek ustvaril v preteklih stoletjih in kar je še ostalo današnjim rodovom, vandalsko uničevati, kakor se je zgodilo tudi s Čotnikovo domačijo!

Slika desno: Stara Čotnikova domačija v Dolnjih Ležeeh, ki je imela kalono z letnico 1875, zgrajena pa je bila mnogo mnogo prej...

Slika levo: pogled na prostor, kjer je stala Čotnikova gostilna, v avgustu 1994! - Foto: J. Žiberna

PREDSEDNIKI KRAŠKIH OBČINSKIH SVETOV

Marko Kosmač, samostojni odvetnik, predsednik občinskega sveta Sežana

"... KRAS IMA svojo DUŠO!"

Agencija Kras

Župane petih kraških občin smo v reviji Kras že predstavili; štiri takoj po njihovi izvolitvi in enega letos... V rubriki PREDSEDNIKI KRAŠKIH OBČINSKIH SVETOV pa predstavljamo prve može med enakimi - občinskimi svetniki kraških občin. Tokrat je to predsednik sveta občine Sežana Marko Kosmač, samostojni odvetnik, navdušen amaterski gledališki igralec, predsednik Lions Cluba International v Sežani in velik občudovalec Krasa...

Gospod Kosmač, predsedujete svetu občine Sežana, ki opravlja pomembno upravno funkcijo...

Kako usklajujete svoje poglede s pogledi drugih članov sveta in kako sodelujete, se dogovarjate in usklajujete upravljanje občine Sežana z njenim županom dr. Benjaminom Joganom?

"Ko sem bil na konstitutivni seji občinskega sveta kot predstavnik Zveze za Primorsko soglasno izvoljen za njegovega predsednika, sem imel drugačne predstave o delu sveta. Bil sem bolj optimističen. Sčasoma se je svet namreč razdelil na dva tabora, in sicer na skupino svetnikov iz strank: Zveza za Primorsko, Liberalna demokracija Slovenije in Združena lista socialnih demokratov, in na skupino iz strank tako imenovane Slovenske pomladi, pri čemer so nekateri svetniki menjavali pripadnost skupinama glede na vprašanja, ki so bila na dnevnem redu sveta.

Glede na to, da je stranka, ki je predlagala župana, v manjšini, je sodelovanje in dogovarjanje med svetom in županom zelo težavno. S preglasovanjem smo v občinskem svetu sprejeli vrsto odločitev, ki so bile drugačne od tistih, kakršne je bil predlagal župan dr. Jogan, vendar jih je veliko število ostalo le

zapisanih na papirju. Do sedaj se jih je nabralo že za tri tipkane strani.

Prvo leto delovanja občinskega sveta smo se v veliki meri ukvarjali s samim seboj. Zaradi nejasne zakonodaje so bile nejasne pristojnosti in brez potrebe je bilo izrečenih veliko besed, kakor je tudi steklo veliko črnila v prazno... Kljub vsemu pa se je naša občina, v primerjavi z drugimi občinami v Sloveniji, konstituirala hitro in je tudi kar hitro sprejela prvi proračun!"

Kako se povezujete z ostalimi štirimi občinskimi sveti kraških občin?

"S sveti nekdanje sežanske občine se srečujemo predvsem v skupni komisiji za pripravo predloga delitvene bilance skupnega premožanja in v skupni komisiji za usklajevanje predlogov o imenovanju članov svetov ter direktorjev ustanov medobčinskega pomena. Na začetku našega mandata smo se sveti občin Divača, Hrpelje-Kozina, Komen in Sežana uspeli srečati na skupnem sestanku v Sežani, menim pa, da bi se o skupnih problemih Krasa morali šer kdaj sestati. Zakonska ureditev medobčinskega povezovanja je namreč pomanjkljiva. Napaka je, da je pokrajina kot ustavnopravna kategorija le fakultativna, to je možna oblika povezo-

nja občin in ne obvezna. Zako o pokrajinah država le obljublja. Prepričan sem, da očitno centralizirana država zavestno preprečuje in zavira organiziranje širših lokalnih skupnosti".

Kako ocenjujete vlogo revije Kras v njenih prizadevanjih za spodbujanje gospodarskega, družbenega in kulturnega razvoja Krasa in za njegovo promocijo v slovenskem in evropskem prostoru?

"Že z izidom prve številke revije Kras je bilo jasno, da brez tovrstne publikacije enostavno ne gre. Kras ima svojo dušo. To sem začutil, ko sem si pred šestnajstimi leti na Krasu osnoval svoj dom. Uredil sem ga v kraškem stilu... Menim, da je revija Kras nepogrešljiv delček naše duše in da je treba zato revijo podpirati v vseh njenih prizadevanjih za spodbujanje gospodarskega, družbenega in kulturnega razvoja Krasa!"

Povejte, kako uspevate združevati vse svoje poklicne obveznosti in družbene zadolžitve, hkrati pa se še amatersko udeleževati v dramski dejavnosti. Mislimo na to, da imate svojo advokaturo, da ste predsednik sveta

občine sežana, da ste predsednik Lions Cluba International Sežana?

"Težko mi je ocenjevati svoje delo! To bi lažje povedali drugi, predvsem tisti, s katerim se srečujem pri svojem delu, pa seveda tudi člani moje družine: soproga Svetlana, šestnajstletna hčerka Barbara in sinova Nace ter Miha..."

Že od malih nog sem se zanimal za več stvari in če nisem počel več stvari hkrati, nisem bil zadovoljen... Ko sem pred devetimi leti odprl odvetniško pisarno v Sežani, sem lahko zaživel po svojem okusu. Službovanje v SGP Kraški Zidar in na sodišču v Sežani ter v Kopru pred tem je bilo zame sicer poseben izziv, vendar ga ne morem primerjati s svobodnim poklicem samostojnega odvetnika, ki ga sedaj opravljam.

Z amatersko gledališko dejavnostjo sem se ukvarjal že v osnovni šoli, ki sem jo obiskoval v Žireh, kakor potem tudi na gimnaziji v Ljubljani. Ko sem se leta 1980 preselil na Kras, v Žirje, in si to osnova

dom, sem imel srečo, da je v bližnjem Povirju že delovala zelo plodovita amaterska gledališka skupina pod vodstvom režiserja Aleksija Pregarca.

Za dobrodelno pomoč vsem pomoči potrebnim z delom v domačem Lions Clubu v Sežani, v katerega so včlanjeni številni moji prijatelji, sem se odločil potem, ko sem si sam materialno toliko opomogel, da sem se čutil sposobnega pomagati tudi drugim, ki so pomoči potrebni in ki si sami ne morejo pomagati!"

Bi hoteli predstaviti Lions Club International Sežana, njegove cilje in čemu namenjate v klubu skrb sedaj?

"Lions Club Sežana je bil ustanovljen 28. novembra 1995 kot trinajsti tak klub v Sloveniji. Šteje šestindvajset članov in deluje na območju Krasa ter Brkinov. Svoj sedež ima v Club hotelu v Lipici. Čisti izkupiček Charter Nighta, ki je bil 25. maja 1996, in vsa druga sredstva, ki so jih člani kluba zbrali za dobrodelne

namene do junija 1996, to je približno 1.500.000 slovenskih tolarjev, smo porabili za nakup računalniškega priključka z Breillovo vrstico za slepega študenta iz Gabrovice pri Komnu. Sedaj je naša dejavnost usmerjena v zbiranje denarja, da bi založili članu kluba slikarju Marjanu Miklavcu izdajo novoletnega stenskega koledarja za leto 1997. Z njegovo prodajo bi zagotovili denar za nakup elektronskega povečevala slabovidni dijakinji iz Senožeč..."

Člani Lions Cluba Sežana se srečujemo vsak prvi in tretji torek v mesecu. Na svojih srečanjih imamo tudi razna poučna predavanja in glasbene nastope, srečujemo pa se tudi z drugimi lionisti iz Slovenije in tujine".

In, za konec, še vaš "konjiček", to je amatersko dramsko udejstvovanje, če smemo tako reči! Zakaj ste se odločili zanj in kaj vam to pomeni?

"No, konjičkov imam več. In eden med njimi je dramsko udejstvovanje!"

Kakor sem že povedal, sem dejaven član KUD F. Žiberna v Povirju, v katerem sem nazadnje igral vlogo Lojzeta v dramatiziranih zgodbah iz knjige Ljudskih zgodb z naslovom Bežji zlodej, baba gre! Zgodbe smo snemali tudi za televizijsko družbo TV 3, kar je bil zame poseben izziv.

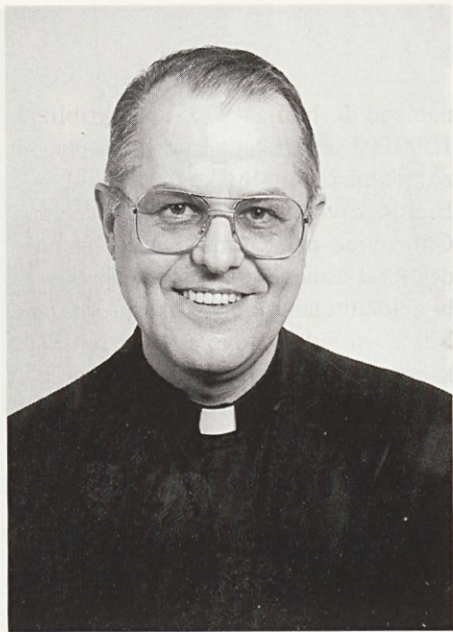
Sem tudi podpredsednik gledališke skupine Beseda, ki jo je ustanovil zamejski režiser, dramatik in pesnik Aleksij Pregarc, v njej pa sodelujemo gledališki zanesenjaki z obeh strani slovensko-italijanske meje. S to skupino smo udeleženi Pregarčeve odrske lepljenke o škofu Antonu Martinu Slomšku z naslovom Božji vitez na slovenski zemlji, v kateri igram naslovno vlogo. Z lepljenko smo gostovali po vsej Sloveniji in pri slovenskih izseljencih po vsej Evropi.

Igral sem tudi v več drugih gledaliških uprizoritvah v Sežani in drugod. Za svoje dosedanje delo na amaterskem gledališkem področju sem v letu 1995 prejel tudi visoko priznanje Zveze kulturnih organizacij Slovenije, kar mi je veliko zadoščenje za vse svoje dosedanje gledališko udejstvovanje!"

Prizor iz dramatiziranih ljudskih zgodb po knjigi "Bežji zlodej, baba gre!".
Prvi z leve je Marko Kosmač v vlogi Lojzeta...

Foto: O. Knez

Pogovor s koprskim škofom
msgr. Metodom Pirihom

Pesem ZVONOV NAJ PRINAŠA MIR IN RADOST

Znamenita cerkev sv. Egidija (sv. Tilna ali sv. Tilha) v vasi Sveto pri Komnu na Krasu je v nedeljo, 1. septembra 1996, za praznik svojega zavetnika, dobila tri nove zvonove. Leta 1942 so veliki in srednji zvon odpeljali fašisti, pred letom pa je prenehal zaradi poškodbe zvoniti še preostali, najmanjši... Nove zvonove je blagoslovil koprski škof msgr. Metod Pirih, ki je na praznični dan tudi maševal v cerkvi sv. Egidija. Predlagali smo mu pogovor za revijo Kras.

Monsignor Pirih, kaj pomeni vračanje zvonov v slovenske cerkve, zlasti na Primorskem, ki so jih v drugi svetovni vojni vernikom odvzeli italijanski in nemški okupatorji?

“Slovenci izredno cenimo in ljubimo zvonove. Naši ljudje zlepa niso tako navezani na kakšno bogoslužno stvar, kakor so navezani na zvonove. Zvonovi sodijo k naši omiki in kulturi, za verne ljudi pa imajo pomembno vlogo v njihovem življenju. Kristjana spremljajo od zibelke do groba. Zvonovi se oglašajo pri krstu in ljudem naznanjajo veselo sporočilo, da se je število kristjanov pomnožilo, ob smrti pa z nami žalujejo in rajne spremljajo na njihovi zadnji poti.

Pobud, kako se kje odločijo za nove zvonove, je veliko. Največkrat vsi verni in ljudje dobre volje iz župnije ali vasi zbirajo denarna sredstva za zvonove. ponekod posamezne in navdušene osebe darujejo v celoti za en zvon ali za več zvonov. Včasih prispeva svoj delež tudi krajevna skupnost ali kakšna druga civilna ustanova. Svojo solidarnost znajo pokazati tudi zamejci, zdomci in izseljenci”.

Kako ocenjujete odločitev vaščanov Svetega, da so z referendumom odločili sami zbrati denar za nakup velikega zvona za ton Fis v cerkvi sv. Tilna, ki je zaščitnik vasi?

“Odločitev vaščanov Svetega, da so z referendumom odločili zbrati denar za veliki zvon, je nekaj posebnega in hvalevrednega! Pomeni, da so vaščani med seboj solidarni in složni. Samo tako so bili zmožni tega plemenitega dejanja!”

Ozemlje kraških občin, ki jih je pred poldrugim letom zaobsegala še prejšnja občina Sežana, spada cerkveno-pravno

v koprsko škofijo. Približno se pokriva z mejami kraške dekanije... Zanj je kaplan Matej Kobal pred dvema letoma za revijo Kras s statističnimi podatki podkrepil svojo trditev, da katoličani na Krasu izumirajo trikrat hitreje kot kjerkoli drugje v škofiji. In v nadaljevanju ugotavlja, da ne peša samo krščanstvo na Krasu, ampak da tudi kulturne dejavnosti žanjejo na Krasu bolj pičlo bero... Kako komentirate takšno stanje?

“Koprška škofija ima okrog 250.000 prebivalcev. Število nekoliko narašča, a ne zaradi njihovega prirastka, ampak zaradi priseljevanja v večja mesta. Po drugi svetovni vojni je 150.000 Primorcev zamenjalo svoje domove. Iz manjših krajev, iz oddaljenih in obrobni vasi so se ljudje preselili v mesta: v Novo Gorico, Tolmin, Sežano, na Obalo... Poznamo dva primera v škofiji, od koder so se iz vasi odselili prav vsi ljudje, ostali pa sta tam vaški cerkvi.

Število nedeljnikov je od župnije do župnije različno. Ves čas po drugi svetovni vojni je to število padalo. Od leta 1980 do leta 1990 je ostalo na isti ravni, v zadnjih petih letih pa se nekoliko povečuje. Da ljudje manj hodijo k maši, je veliko razlogov. Skoraj po vseh župnijah škofije je več smrti, kot je rojstev. Starejši, verni ljudje, ki so obiskovali mašo, umirajo. Petdeset let smo živeli v totalitarizmu in ateizmu, ki sta na moralnem področju povzročila veliko škode. Svoje sta naredila tudi potrošništvo in praktični materializem. Ljudem je več do tega, koliko imajo, kakor pa, kaj so.

Vekrat sem slišal rek, da so Kraševci dobri. To so pokazali tudi prebivalci v Svetem. Največ cerkva, ki spadajo pod skrbstvo Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Gorica v Novi Gorici, je prav na Krasu. Vse to zgovorno priča o dobroti, velikodušnosti in zlasti o

vernosti Kraševcev v preteklosti... Rad bi, da bi za Kraševce v novih časih veljalo, da so dobri in tudi pobožni!”

Na nedavnem srečanju škofov treh dežel na sv. Višarjah v Žabnici 17. avgusta ste govorili o duhovni in duševni situaciji v Evropi in poudarili pomen medsebojnega spoznavanja, povezovanja, sodelovanja ter odprtosti ljudi in narodov. Spričo še vedno močnega sovraštva, vojn ter medsebojnega nasprotovanja v Evropi. Kaj ste se dogovorili za premagovanje vseh teh nasprotij in kakšno je Vaše priporočilo vernim in nevernim?

“Srečanja treh dežel imajo že svojo zgodovino. Pobudo zanja je dal sedanji videmski nadškof msgr. Alfredo Battisti... Najprej so ta srečanja bila med njihovo in našo škofijo. Ko je leta 1980 prišel v Ljubljano nadškof msgr. Alojzij Šuštar, pa so dobila sedanjo obliko. Srečujemo se Slovenci, Italijani in Avstrijci ob meji.

Vsako leto imajo srečanja določeno temo. Letošnje, petnajsto po vrsti, je potekalo pod geslom: Z Marijo na poti v leto 2000. Tudi če smo člani različnih narodov, smo v duhovnem pomenu besede en božji narod. Srečanja treh dežel nas vzgajajo k večjemu medsebojnemu spoznavanju, povezovanju, sodelovanju in k večji solidarnosti med nami.

Na srečanju letos se nismo dogovorili za delo naprej. Nismo izbrali ne teme ne kraja za prihodnje leto. To bo naredila posebna komisija. Če bo v nas vseh dovolj človeškosti, resničnosti, poznanja preteklosti, pa dobre volje in odprtosti, smemo upati na več sožitja, sodelovanja in edinosti v različnosti!”

Revija Kras poskuša s svojo vsebinsko naravnostjo obravnavati Kras in njegovo problematiko celovito. Zato odmišlja mejo med Slovenijo in Italijo, ki deli Kras med dve državi, saj je Kras enovit kulturni prostor. Na njem sicer živita dva naroda - Slovenci in Italijani, a sta medsebojno že tisočletja povezana... Kako Cerkev obravnava to vprašanje in kaj bo še storila za sožitje med obema narodoma, da bi ju meja čim manj ločevala?

“Državna meja deli Kras na dve državi. Tu sta tudi dve škofiji: koprška in tržaška. Kot se država trudi za večjo povezanost s Slovenci v zamejstvu - sedaj lahko prestopimo to mejo le z osebno izkaznico in za njen prestop ne potrebujemo več potnega lista ali maloobmejne izkaznice - tako se trudi tudi Cerkev. Slovenci v zamejstvu so avtohtoni. Imajo svoje pravice in dolžnosti v svojih krajevnih Cerkvah. V Trstu ima posebno skrb zanje škofov vikar msgr. Franc Vončina. Med Slovenci v Trstu delujeta tudi dva naša duhovnika.

Nedavno umrli tržaški škof msgr. Lorenzo Bollomi je bil vzor dobrega sodelova-

nja in različnih pobud. Naučil se je našega jezika. Trudil se je za edinost, za socialno pravičnost, za mir, za razumevanje, za celjenje starih ran edinosti v korist, ne glede na jezik, narodnost, vero in kulturo. Kulturne organizacije z obeh strani meje so pred letom 1990 organizirale tako imenovani dan odprte meje. Nekajkrat sva oba sodelovala na teh prireditvah. Leta 1985 je škof Bollomi predaval študentom v Ljubljani in Kopru, jaz pa sem predaval izobražencem v Trstu.

Za nadaljnje poglobljanje sožitja med obema narodoma bo treba dobiti in vzgojiti čim več močnih in zdravih osebnosti, ki bodo v kulturnih in verskih društvih ter v drugih ustanovah ohranjali, spodbujali in vzgajali ljudi za različne vrednote, za sožitje, za medsebojno bogatitev in za vsakovrstno sodelovanje...”

In za konec pogovora, msgr. Metod Pirih, kakšno je Vaše sporočilo vsem tistim, ki bodo prišli v cerkev sv. Tilna v Sveto po svoj dušni mir ter občudovat njeno izjemno arhitekturo in notranjo opremo? Mislimo zlasti na veliko restavrirano sliko sv. Janeza Nepomuka in

Notburge z vizijo Marije in deteta, ki jo je naslikal baročni slikar Antonio Paroli?

“Cerkev sv. Tilna v Svetem je polna umetnin s čudovito arhitekturo, z umetninami iz kamna, platna in s poslikavami. Prenovljena in z ubranim zvonjenjem bo primernejši prostor za lepo in dejavno objahanje bogoslužja ter svetih obredov.

Želim, da bi vaščani Svetega in vsi, ki bodo prihajali v cerkev sv. Tilna, poslušali glas zvonov. Ti jih bodo poslej vabili k molitvi in bogoslužju, ki je prvi vir duhovnega življenja. Rajne bodo spremljali k večnemu počitku. V primeru kakšne nesreče ali nevarnosti pa bodo zvonovi ljudi klicali, naj pomagajo bratom in sestrám v stiski...”

Naj pesem novih zvonov povezuje starejše in mlajše, prebudi v ljudeh vero ter prinaša mir in radost v njihova srca in v njihove domove!”

Vprašanja: Ida Vodopivec - Rebolj

Slika spodaj: Nove zvonove za cerkev sv. Tilna v Svetem pri Komnu je blagoslovil koprski škof msgr. Metod Pirih, nakar so jih dvignili in namestili v zvonik

JUST GODNIČ

NARODNI JUNAK BREZ ODLIKOVANJA

Mira Čenčič

Razmere na Primorskem in organizacija upora

Po italijanski zasedbi Primorske in po zmagi fašizma v Italiji med obema vojnoma smo bili Slovenci na tem delu kot narod zapisani smrti. Italijanska oblast je postopoma ukinila slovenske šole, prepovedala vsa slovenska prosvetna društva, ukinila ves slovenski periodični tisk, prepovedala uporabo slovenskega jezika v javnosti, poitalijančila osebna in krajevna imena. V svoje roke je prevzela vso lokalno samoupravo, uničila slovenske gospodarske organizacije, pospeševala odhajanje slovenskega prebivalstva v tujino in z gospodarskim in kulturnim propadom pričakovala čimprejšnjo asimilacijo, stopitev slovenskega prebivalstva z italijanskim.

Temu so se slovenski narodnjaki upirali; najprej neorganizirano, posamično, pozneje organizirano v narodnoobrambni organizaciji TIGR, ki ji je uspelo pridobiti za to še slovenske duhovnike na Primorskem, da so ohranjali materin jezik v bogoslužju in pri verouku.

Ime organizacije TIGR simbolizira območje njenega narodnoobrambnega delovanja - Trst, Istra, Gorica, Reka - ter moč in pogum. Njene prve začetke je zaznati v letu 1924, gibanje pa se je močno razmahnilo okrog leta 1930 in delovalo do leta 1941. Primorski narodnjaki, zlasti mladi fantje, so delovali izjemno podtalno, povezani v trojkah. Usmerjal jih je vodilni odbor v Trstu in Gorici, ki je od leta 1930 deloval ilegalno v Ljubljani.

Organizacijo TIGR premalo poznamo. Nepoznani so nam fantje, ki so žrtvovali za ohranitev slovenstva na Primorskem svojo mladost, tvegali mučenje in smrt.

Sestavek predstavlja junaški boj našega kraškega rojaka Justa Godniča (1908-1990), enega izmed voditeljev narodnoobrambne organizacije TIGR, ki je delovala med obema vojnoma na Primorskem.

In med njimi je bil med najpogumnejši in najbolj zaslužnimi, pravi legendarni junak, komenski rojak Just Godnič.

Član in vodja komenske celice

Just Godnič, po domače Rščkov, je postal leta 1928 član ilegalne celice v Komnu, ki jo je vodil Milan Šuc in ki sta ji pripadala njegova brata Karel in Dolfe. Zvesto je v njej sodeloval predvsem od leta 1929, ko je odslužil vojaški rok v Firencah. Bil je glavna zveza z voditelji odpora v Trstu. To sodelovanje mu je omogočalo njegovo

poklicno delo, saj je odprl v središču mesta samostojno čevljararno. Sodeloval je s Ferdom Bidovcem, Franjom Marušičem in z Vekoslavom Špangerjem ter Dragom Ruplom. Od njih je prejemal navodila za delo in protifašistični tisk, ki ga je prenašal v Komen in ga delil svojim zaupnikom po vaseh. V tistem času je navezal stike z uporniki, ki so živeli v emigraciji v Ljubljani. Bili so to Danilo Zelen, Tone Černač in Josip Kuček, ki so ilegalno prenašali v Italijo slovenski tisk ter povezovali tigrovske enote. Z njimi se je prvič srečal v začetku novembra 1929 na

gmajni v bližini Komna, ko so se v fašističnih uniformah vračali z množičnega sestanka voditeljev tigrovskih celic v jami Dražci blizu Lonjerja.

Spomladi 1930 je Just Godnič prevzel vodstvo celice v Komnu, ker se je njen dotedanji vodja Milan Šulc izselil v Ameriko. Prav v tem času je prišla policija organizaciji TIGR na sled in zaprla voditelje odpora v Trstu, ves goriški odbor, nekatere člane iz pivškega vodstva ter mnoge druge člane organizacije. Justa niso odkrili. Po usmrtitvi bazoviških junakov Bidovca, Marušiča, Miloša in Valenčiča 6. septembra 1930 so fašistične oblasti nadaljevale z aretacijami vseh sumljivih ljudi. Tako so decembra 1930 spravile v preiskovalni zapor tudi Justa. Vzdržal je mučenje in vse zaslisevalske pritiske. Ker ničesar ni priznal, so ga kmalu izpustili. Izgnali so ga iz Trsta in ga strogo policijsko nadzorovali. Kljub temu je nadaljeval odporniško delo. Navodila in literaturo je prejemal od emigrantov, kurirjev na gmajni blizu Komna. Vse druge vezi s Trstom, s Prosekom in z Lipo, ki so prej močno delovale, pa so bile prekinjene. Navezal je stike z neodkritima članoma organizacije TIGR v Gorici Ivanom Lebanom in Borisom Simandlom.

Podtalno narodnoobrambno delo je oviralo hudo policijsko nadzorstvo. Justu je pretila ponovna aretacija. Slutil je nevarnost in se pripravil na umik v Jugoslavijo. Čez mejo ga je varno vodil rihnbërški tigrovec v emigraciji Rafael Križman. Prvo zatočišče je dobil v Ljubljani na Rimski cesti pri tigrovskem zaščitniku Ernestu Jazbecu iz Svetega pri Komnu.

Glavni kurir in gverilec

Just je dobil zvezo z vodstvom organizacije TIGR in se odzval povabilu vojaškega vodje Danila Zelena, ki je pridobil borce z besedami, kot so bile, na primer: "Da veš, ne bomo želi nobenega priznanja. Za naš boj ni plačila! A sam vendar vidiš, da tega stanja ne moremo več trpeti in da moramo to suženjstvo zlomiti. Ta laški prezir naše slovenske govorice moramo zalučati nazaj v gobec tem laškim fašistom!" Godnič se je ves zapisal ilegalnemu boju proti italijanskemu fašizmu, s tem pa tudi siromašnemu toda idealnemu življenju bojevnika za osvoboditev primorskih Slovencev izpod fašizma. Postal je najzvestejši sodelavec Danila Zelena in Toneta Černača. Ves čas, v letih od 1931 do 1940, je pomagal razmnoževati protifašistični tisk, predvsem tigrovsko glasilo Svoboda, v kletnih prostorih Zelenove hiše v središču Ljubljane.

Ob Danilu Zelenu, Albertu Rejcu, Tonetu Černaču in pozneje Ferdu Kravanji je postal Just član vodilnega odbora organizacije TIGR v ilegali. S Černačem sta bila glavna kurirja. Povezovala sta odbor v Ljubljani z uporniki v Julijski Krajini. O njem je njegov zvesti tovašič Černač zapisal: "Bil je široke postave, plečat, nekoliko nizek, toda vzdržljiv in žilav. Obnesel se je zelo dobro in je bil glede ilegalnega dela zelo zadržan in zaprt, čeprav je bil temperamenten Kraševce, ki je znal z zgovorno besedo pridobiti poslušalce". Že izkušeni Černač mu je namenil veliko pozornosti in ga učil, kako se mora orientirati po gozdovih od Javornika do Snežnika, da ne bi zašel v labirintu kraških kotanj, rup in skalovja. Uril ga je v naglem streljanju, ko ni časa za merjenje. Na pomlad 1932 je že dobro poznal poti čez Javornike in je tigrovce spremljal po vaseh Pivke, pa tudi nižje proti Krasu in Ilirski Bistrici.

S svojimi soborci se je v oboroženih trojkah Just Godnič pogosto vračal na Primorsko. Najbolj je izstopala gverilska trojka treh Kraševcev: Danilo Zelen iz Senožeč, Tone Černač iz Matene vasi in Just Godnič iz Komna. Na teh poteh so dajali navodila vodjem celic, ustanavljali nova uporniška

jedra, prinašali literaturo, opravljali gverilske akcije in terorizirali fašistične ovaduhe, se z orožjem spopadali s fašističnimi obmejnimi stražami in zadnja leta pred drugo svetovno vojno vodili prenašanje večje količine orožja kot pripravo na oborožen spopad.

Skrivnostni potniki so obvladovali vsa območja - Bovško,

skrivne steze po najtežje prehodnih gorskih predelih in po najmračnejših gozdovih!?

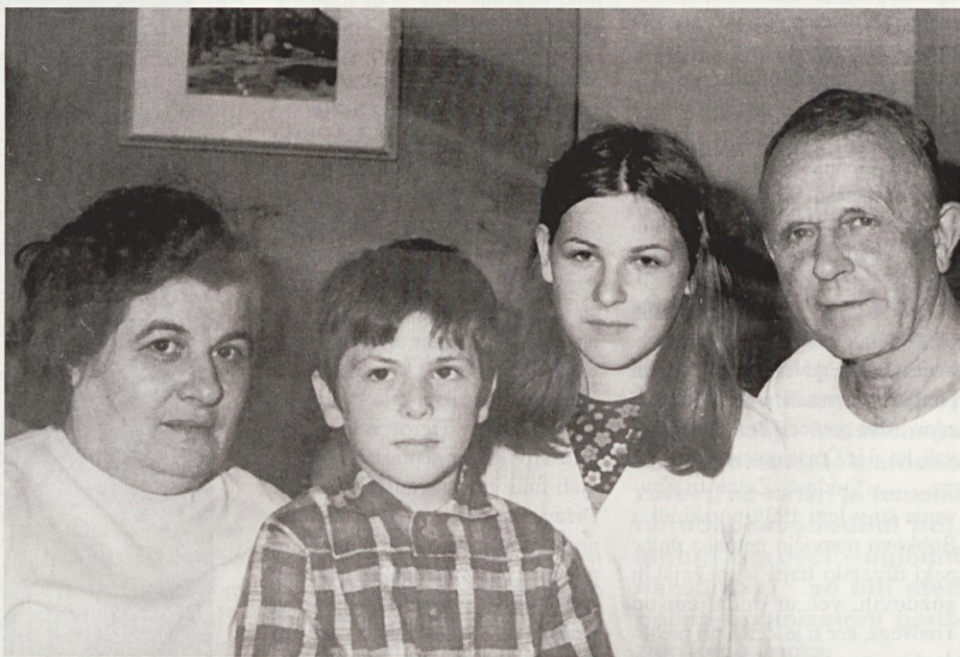
Tudi po mesec dni so se tigrovci zadrževali po raznih krajih na Primorskem in vodili nočne sestanke. Mnogokrat so prekrizarili vso Primorsko, od Tolmina do Trsta in od Postojne do Reke. V kritičnih situacijah so šli na pot tudi

in paprike proti policijskim psom.

Čez zastraženo mejo so hodili v vseh letnih časih, v vsakem vremenu, in dežju, snegu, mrazu in vročini. Velikokrat so jih na poti zadrževali visok sneg in velika neurja. Podnevi so skriti počivali. Dremali so kje v gošči ali v kaki dolini. Za počitek so po potrebi tudi postavili prežo v drevesnih

Družina Godnič v Kranju v sedemdesetih letih.

Z leve proti desni so: mati Ottilija, sin Ivo, hči Nada in oče Just. Hčerke Fani ni na sliki!

Baško grapo, Idrijsko, Kras, Vipavsko dolino, Pivško, Postojnsko, Snežnik, Brkine in Tržaško. Svoje prehode so imeli na različnih krajih. Na Bovško so hodili mimo Bogatina ali Jalovca. Čez Porezen so prihajali na Cerkljansko in Tolminsko. Na Tolminskem so dobro poznali prehode iz Bohinja čez planino Govnjač na Čadrg ter iz Bohinja čez Črno prst v Baško grapo. Skozi gozdove Snežnika so prihajali na Ilirskobistriško. Na Kras so navadno potovali čez Godovič, Črni vrh, Zadlas, Otlico, po Vipavski dolini, čez Rašo do Štanjela in Komna. Posebna pot, zlasti za tihotapljenje orožja, je vodila iz Cerknice čez Javornik pod Kožljak na Pivško. Na Postojnskem je bil najlažji in najbolj obiskan prehodni kanal med Škocjanom in Strmicco... Kdo ve, kod vse so še njihove številne

večkrat na teden. Povezovali in usklajevali so ilegalno delo skupin v enoten skupen boj. Zvečer in ponoči so vodili sestanke, predavali mladini ter spodbujali ljudstvo k upor.

Kurirsko in tihotapsko delovanje trojk je bilo zelo zahtevno. Terjalo je velike telesne napore, mnogo poguma, preudarnost in pretkanost. Na pot so odhajali dobro pripravljeni. Nekaj dni so počivali in se dobro nahranili, ponavadi pri Ernestu Jazbecu, ki je bival v Ljubljani. Pred prehodom meje so se velikokrat preoblekli v fašistične ali karabinjerske uniforme. Vsak kurir je na svojih pohodih nosil s seboj za nekaj dni hrane, ponavadi koruzni zдроб, puško, dve pištoli, ročne bombe, potrebno strelivo, šotorsko krilo, poln nahrbtnik literature in kilogram mešanice popra

krošnjah, v nizkem gozdiču, da jih kakšna italijanska patrulja ne bi zapazila. Včasih so se zatekli v zapuščene odročne koč. Za kuhanje so hranili kotličke ob vodnih izvirih, enega v Koških Šicah, drugega v koških gozdovih, tretjega v Raši pod Dolenjo vasjo. Kadar jim je hrana pošla, so ponoči iskali krompir po njivah, v Brkinih pa so nabirali kostanj. Disciplina je bila stroga. Nihče ni smel piti nobenih alkoholnih pijač; nihče ni smel imeti opravka z ženskami. Bili so v stalni pripravljenosti. Med hojo in počitkom so komaj slišno šepetali.

Na teh divjih poteh, po gorskih grapah in težko prehodnih gozdovih, ponoči, v slabem vremenu jih je marsikaj doletelo: bolezni, nezgode in sovražnikove zasede. Premrzli, premočeni in prehlajeni so včasih oboleli in v kakšni napol porušeni kolibi sredi

TIGROVCI

gozdov čakali, da se jim je zdravje toliko popravilo, da so mogli nadaljevati pot.

Jeseni 1934, ko so Godnič, Črnač, Zelen in Erjavec ponoči prišli čez Porezen nekam nad Kojico, je Črnača popadla malarična mrzlica. Erjavec je odšel proti Šentviški gori po pomoč, ostali pa so čakali prikriti v grmovju. Ko se je daniło, so pod seboj zagledali tovornjak s 25 karabinjerji. Godnič in Zelen sta jih v živčni napetosti čakala pripravljena v zasedi - dva proti petindvajsetim. Proti večeru pa so se karabinjerji umaknili, ne da bi tigrovce opazili. Fantje so ostali v gozdu, spali na prostem in zmanjkalo jim je hrane. Počakali so Erjavca, ki se je zaradi premočne kontrole terena vrnil brez zdravniške pomoči. Pot so nadaljevali, ko si je Črnač opomogel.

Godnič, Zelen in Kravanja so v letu 1939 bivakirali z Bobkovo pomočjo petnajst dni v neki drvarski bajti v snežniških gozdovih, več ur oddaljeni od Trnovega, ker si je Zelen pri prehodu čez mejo poškodoval gleženj. Vsepošvso so jih zasledovale patrolje, sledili so jim s policijskimi psi in jih čakali v zasedah. Italijanska policija se je hvalila: "Vsepošvso se lotevamo zelo napornih posegov s skrajno požrtvovalnostjo. Obmejna milica je stalno v vojnem stanju z najtežjo in najbolj zavratno obliko vojne, z vojno v zasedi."

Nekoč sta Godnič in Kravanja naletela med Malim in Velikim Ozebnikom na močno izvidnico in sta se med metanjem bomb in streljanjem v vijugastem loku umaknila... Ko sta se spet vračala s snežniških gozdov s srečanja z Bobkovo skupino, sta pri prečkanju ceste naletela na fašiste. Godnič, ki je stopal prvi, je ustrelil proti njim rafal in odskočil s ceste. Pri tem si je poškodoval nogo. Kravanja ga je pograbil in zavlekel v grmovje, kjer sta se prikrila in potem srečno prešla mejo.

Marsikateri dogodki in akcije tigrovcev so odšli in pozabo.

Njihova dejanja so bila namreč strogo tajna. O njih je vedel le tisti, ki jim je botroval. Nihče ni smel pripovedovati drugim, kje je bil in kaj je doživel, sicer bi ga izločili iz naslednjih akcij...

Taka potovanja tigrovcev so trajala do leta 1941, torej polnih deset let!

V vodstvu narodno-obrambne organizacije

V letih od 1935 do 1940 je Just Godnič živel v Ljubljani, v ilegali s ponarejeno osebno izkaznico in z neprijavljenim bivališčem. Spal je pri sorodnikih, znancih, največkrat pri Zelenovih. Večkrat se je zaradi preganjanja in zasledovanja iz Ljubljane umaknil k sestri na Dolenjsko, k sorodnikom na Štajersko in dvakrat celo k Črnaču na Šarplanino. Tigrovce so zaradi pritiskov Italije neprestano preganjali tudi jugoslovanski žandarji. Država, za katero so se žrtvovali in na pomoč katere so računali, je politične emigrante množično izseljevala v svoje južne pokrajine - na Kosovo in v Makedonijo - ter jim tako onemogočala sodelovati v narodnoobrambnem delu.

Leta 1936 je Just Godnič kot član glavnega odbora skupaj z Danilom Zelenom in Albertom Rejcem v Parizu podpisal akcijski pakt med Komunistično partijo Italije in organizacijo TIGR. S tem je TIGR dobil mednarodno priznanje. Ta sporazum je predvideval spremenjenih političnih razmerah v Italiji slovenski manjšini pravico do samoodločbe. Mogoč je bil šele po letu 1934, ko so se komunistične stranke Italije, Jugoslavije in Avstrije izrekle za pravico slovenskega naroda do samoodločbe in do odcepitve od treh imperialističnih držav.

Po tem sporazumu so se okrepile zveze z begunskimi organizacijami italijanskih antifasistov, ki so se izražale s tihotapljenjem antifasističnega tiska v Italijo in s pomočjo italijanskim ubežnikom čez mejo. To sodelovanje je bilo povsem v skladu z značilnostmi tigrovskega gibanja, saj je

Na levi Stanko Kamenšek iz Ročinja in na desni Tone Črnač iz Matenje vasi, oba tigrovca. Na fotografiji po prehodu državne meje na Primorskem med obema svetovnima vojnama... Tako oboroženi fantje so prinašali zasužnjenemu primorskemu ljudstvu literaturo!

združevalo bojevitve ljudi vseh političnih prepričanj med Slovenci v Italiji: narodnjake, liberalce, katolike in komuniste. Ideološka nasprotja niso prišla v ospredje, saj so bili v ospredju nacionalni interesi.

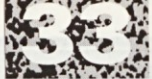
Z gverilo proti fašističnim osvajalcem

Brezupno stanje Slovencev pod Italijo in ekspanzija takratnega fašističnega imperija sta spodbujala iskanje drastičnih rešitev.

V letih, ko se je Italija pripravljala na osvajalno vojno, so na Primorskem nastali zametki gverilskih skupin. Just Godnič je leta 1934 kot inštruktor z Danilom

Zelenom uril gverilsko skupino iz Ruta na planini Poljana nad Bohinjem v streljanju s pištolo in v pripravljanju peklenjskih strojev.

Organizacija TIGR je v povezavi z italijanskimi antifasisti in samostojno nekajkrat resno pripravljala atentat na Mussolinija. V načrtovanem atentatu leta 1933, ko je prišel Mussolini na Primorsko in so mu 20. septembra pripravljali v Kobaridu veličasten sprejem, je bil z akcijo povezan tudi Just Godnič. Vodstvo je pripravilo več načrtov. Po prvi različici naj bi Just Godnič in Ferdo Kravanja s pomočjo tigrovcev iz Kobarida položila v cestni podkop na cesti med Čiginjem in Volčami eksploziv, vendar je ta načrt nek

italijanski konfident ali zaupnik pisno sporočil karabinjerski postaji v Baški grapi, zaradi česar je policija kontrolo še poostрила. Tudi drugo inačico načrta za atentat, po kateri naj bi na Duceja streljali trije ostrostrelci - Just Godnič, Danilo Zelen in Ferdo Kravanja - razporejeni na položajih v primernih razdaljah v gozdu Kolovrata nad Volčami, so opustili. Odločili so se za tretjo različico načrta, da bo čezsočan Franc Kavs na trgu v Kobaridu aktiviral pekleni stroj, ki naj bi ga imel pripetega za pasom. Ta načrt pa zaradi osebnih razlogov ni bil uresničen. Kljub temu pa je bil predvideni atentator na drugem tržaškem procesu leta 1941 obsojen na smrt in še isti dan pomiloščen na dosmrtno ječo.

Takoj po izbruhu druge svetovne vojne leta 1939, mnogo prej, kot sta se zganili Sovjetska zveza in Komunistična partija Jugoslavije, so tigrovi že ovirali prodiranje fašističnih sil po Evropi s tem, da so opravljali sabotaže na prometnicah, vendar vse zunaj slovenskega ozemlja, da ne bi Jugoslavije pahnile v vojno.

V akcijah organizacije TIGR v Avstriji in Italiji v letih 1939 in 1940 je bil Just povezovalni člen med Ljubljano in Beogradom. Iz Beograda je od Alberta Rejca prinašal na Jesenice material za gverilske akcije, na Korenskem sedlu pa ga je prevzemal Ferdo Kravanja, navadno ob pomoči avstrijskega antifašista. Ko so jim prišli na sled gestapovci in odkrili nekaj saboterjev v Avstriji, je Godnič uničil večjo količino protifašističnih letakov, streliva in drugega materiala v kleti pri Zelenovih. Ko je bila za glavnimi gverilci Kravanja, Ivančičem in Knezom razpisana tirailica in nagrada za njihovo prijetje, je po Zelenovem navodilu Godniču uspelo rešiti pred policijo Kneza in ga tri tedne skrivati v Gorjancih, kamor mu je hrano iz Novega mesta prinašal Bernard Jazbec.

V boj za obrambo domovine

Po napadu fašističnih sil na Jugoslavijo aprila 1941 se je Just Godnič pridružil Soški legiji, organizirani formaciji dva do tri tisoč primorskih fantov, ki so oboroženi

krenili proti Zagrebu v spopad z nemškimi okupatorji. To veličastno dejanje, ki je neizpodbitno prvi organizirani upor proti okupatorju Jugoslavije, je v slovenski zgodovini zatajen. Pobudniki upora so bili dr. Drago Marušič iz Opatjega sela, dr. Lavo Čermelj iz Trsta in Ivo Sancin. Sedmega aprila so sklicali primorske emigrante v Narodni dom v Ljubljani, da bi organizirali obrambo domovine.

Po neuspešnih akcijah zaradi delovanja ustašev je Just Godnič z Maksom Rejcem nadaljeval z avtomobilom pot v Beograd iskat Alberta Rejca. Na poti so Godniča zajeli Nemci in ga zaprli v Sarajevu. Od tod je zbežal in odšel peš v Črno goro, kjer mu je znanec priskrbel osebno izkaznico na ime Ivan Hafner. Z njo se je Just vrnil v domovino in se ustavil pri sestri v Novem mestu. Italijanska policija ga je že iskala in pregledala stanovanje, a ga po razpoložljivi sliki ni prepoznala, ker je izmučen, sestradan in neobrit ležal v postelji. Pred zasledovanjem je zato zbežal na Malo goro pri Kočevju, kjer se je sestal, kakor je bilo dogovorjeno že pred napadom Nemcev in Italijanov na Jugoslavijo, kmalu po nasilni Zelenovi smrti, s Tonetom Černačem, ki se je peš vrnil s Šarplanine.

Soustanovitelj prve partizanske čete in partizan

Just Godnič je bil soustanovitelj prve partizanske čete. To je bilo zadnje tigrovsko dejanje kot naravna reakcija na razkosanje in okupacijo slovenske zemlje. Prvo partizansko enoto, Ribniško četo, so 1. julija 1941 organizirali tigrovi Tone Černač, Anton Majnik in Just Godnič. Ob ustanovitvi je štela 14 borcev. To obvezujoče dejanje za domovino so tigrovi opravili pred Komunistično partijo Slovenije, ki se ima neupravičeno za prvo in edino organizatorico oboroženega narodnoosvobodilnega odpora. Gverilci so v četi izbrali za vodjo Toneta Černača, pretkanega in izkušenega protifašističnega borca. Oborožili so se s tigrovskim orožjem, ki so ga bili zbrali in uskladiščili že pred pričetkom druge svetovne vojne. V četo pa je vodstvo Komunistične

partije Slovenije kmalu poslalo svojega človeka Janeza Kmeta za komisarja. In začeli so se ideološki spori, ker je Komunistična partija Slovenije ideološka vprašanja postavljala v ospredje. Do največjega nesoglasja je prišlo zaradi prisege, ki jo je komisar Kmet zahteval. Prisegli naj bi namreč Sovjetski zvezi in Stalinu. Nekdanji člani organizacije TIGR so se temu uprli, češ da jih veže prisega njihovi prejšnji organizaciji, s katero so se zavezali boju proti fašizmu, boju za osvoboditev okupiranih Slovencev in vključitvi združene Slovenije v Jugoslavijo.

Godnič in Černač sta četo zapustila in odšla na Pivško, da bi organizirala svoje tigrovske tovariše. Čez čas sta se vrnila na Dolenjsko in se pridružila drugim partizanskim enotam. Leta 1943 se je Just vrnil v partizanske enote na Primorsko in bil tako partizan od poletja 1941 do konca druge svetovne vojne 1945. Opravljal je razne funkcije in bil med drugim načelnik obveščevalne službe Idrijsko-Tolminskega odreda.

Osvoboditev

Konec vojne je Just Godnič pričakal kot partizan. Kako je bilo potem, je pripovedoval takole: "... Teden dni po osvoboditvi so me zaprli. Tako sem bil prizadet, da bi ponorel. Če bi imel svojo mašinko, bi vse te hudiče postrelil, samo škoda, da ne tistih, ki so vse to zakuhali! ... V Ljubljani je 6. septembra 1945, ob obletnici Bazovice, šla skozi center mesta mimo zaporov povorka v spomin bazoviškim žrtvam in vzklkala. Zaprt sem bil v kletnih prostorih in jih slišal. Strašno sem se razburil, rjovel in tresel rešetke svoje kletke, da sem tudi jaz delal za isto stvar, in to ne samo tri leta kot oni - slava jim - temveč enajst let! Pa so takoj oznovci prihiteli dol in so me videli vsega razburjenega. Čez teden dni so me pustili..."

Človek, ki je svojo mladost žrtvoval za domovino, ki je neštokrat tvegval svoje življenje, ki je prostovoljno prenašal lakoto, pomanjkanje, nečloveške napore zato, da bi Slovenci kot narod na Primorskem obstali, je doživljal hudo stisko, srd, bes in vso bolečino krivice. Ko je prišel iz

zapora, se je Just Godnič znašel na cesti. Službo je dobil na podjetju Elektro v Kranju. Tam je živel odmaknjen od javnosti. Zagrenjen in razočaran je umrl veliki tigrovec 6. januarja 1990, takorekoč na pragu ustanovitve samostojne države Slovenije. Ena se njemu je želja izpolnila, da leži v domači zemlji, v Svetem na Krasu...

Justu Godniču in vsem članom organizacije TIGR smo Kraševci, Primorci in vsi Slovenci dolžni, da se jim globoko in spoštljivo poklonimo! Pogumni borec Just je polnih dvajset let žrtvoval boju za narodne pravice zaslužnjene Primorske. Petdeset let so bili ti narodni junaki zamolčani. Zatajeno in v mrežo molka zavito je bilo tudi vse tigrovsko gibanje, čeprav je v obdobju fašističnega nasilja ohranjalo narodno zavest, na kateri je temeljil narodnoosvobodilni boj. Mnogi tigrovi - ugledni narodnjaki - so bili med prvimi organizatorji partizanskega upora.

Čas je, da se popravi krivica tigrovcem - velikim narodnjakom in prvim antifašističnim borcem v Evropi! In čas je, da se jih postavi na tisto zgodovinsko mesto, ki jim pripada!

VIRI

Černač, T., 1995.: Pričevanja o TIGRu, Slovenska matica
 Ferenc, T., 1977: Akcija organizacija Tigr v Avstriji in Italiji spomladi 1940, Borec
 Godnič, I.: Spominski zapisi, fotokopija pri avtorici
 Godnič, J.: Pričevanja, zapis Tone Rutar, zapis pri avtorici
 Kacin, W.M., 1990: Prvi antifašizem v Evropi, Lipa, Koper
 Rutar, B., 1996: Proti duhovnemu genocidu fašizma nad Primorci, Borec, Ljubljana
 Zidar, A., 1995: TIGR v boju za domovino, Branko, Nova Gorica

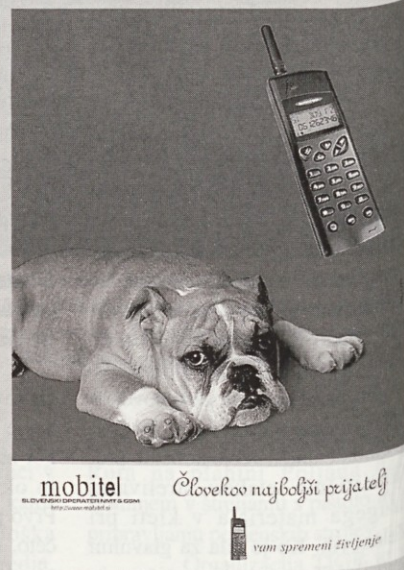
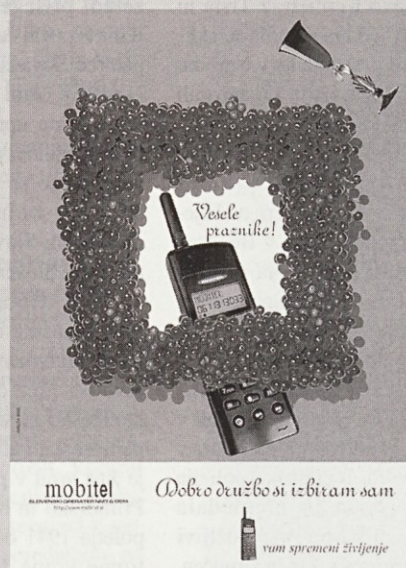
Mobitel NMT

ZAKAJ ANALOGNI SISTEM mobilne telefonije?

Mobilna telefonija ima kratko zgodovino a vznemirljivo prihodnost. Čeprav ni starejša od dobrih dveh desetletij, saj so prvo omrežje zgradili zanjo leta 1980 v Skandinaviji, je njen razvoj tako skokovit kot v malokateri drugi gospodarski panogi.

Začetek mobilne telefonije je bil oprt na tako imenovano analogni tehnologijo. Države, ki so utirale pot na tem komunikacijskem področju, so se praviloma odločale za postavitev analognih omrežij, ki so marsikje postala nacionalna omrežja za mobilno telefonijo. Analogna tehnologija je bila takrat edina, brez vrstnice. A kljub temu, da je tehnika hitro razvila novo, digitalno tehnologijo za mobilno telefonijo, analogni sistemi v nacionalnih mejah še marsikje krepko držijo svoje konkurenčne prednosti in jo bodo, kot kaže, držali še nekaj časa.

Tudi slovenski operater za mobilno telefonijo Mobitel je začel z analogni tehnologijo. Z nenehnim vlaganjem v njen razvoj in v širitev omrežja ob prilagajanju vsem sodobnim težnjam jo je razvil do ravni, da je primerljiva z najrazvitejšimi omrežji te vrste. Še zlasti v bolj oddaljenih, težje dostopnih krajih in predelih države analogni mobilni telefon velikokrat uspešno zamenjuje klasični telefon.

mobitel

SLOVENSKI OPERATER NMT & GSM

Mobitel po petih letih svojega poslovanja zadovoljuje že 34.000 naročnikov, hkrati je razvil učinkovito prodajno in poprodajno mrežo, ime družbe Mobitel pa je postalo soznačnica ali nedomestno ime za mobilni ali prenosni telefonski aparat, ki ne potrebuje priključka na telefonsko omrežje. Čeprav se nam zdi, da vidimo mobilne telefonske aparate že povsod, pa je z nekaj več kot 1,5-odstotnim deležem naročnikov mobilnega telefona v vsem slovenskem prebivalstvu po uporabi takega komuniciranja Slovenija v primerjavi z razvitimi evropskimi državami med zadnjimi, a je hkrati pri vrhu v primerjavi z državami srednje in vzhodne Evrope.

Pri analognem sistemu mobilne telefonije je osnova naročniškega razmerja mobilni telefon, ki po svoji uporabnosti, zmogljivosti in možnosti za povezovanje z drugimi komunikacijskimi tehnologijami izjemno hitro napreduje. Na slovenskem trgu sta zaradi posebnosti frekvenčnega prostora, ki zahteva prirejene mobilne telefonske aparate, in zaradi majhnosti tega tržišča prevladovali modeli proizvajalcev Benefon in Maxon, nedavno pa se jim je pridružila še Nokia.

Analogni sistem omogoča naročniku uporabo mobilnega telefona na območju matičnega omrežja, ki ga zagotavlja operater. Pokritost s signalom je praviloma boljša od pokritosti pri digitalnem sistemu. Digitalni sistem je svoj sig-

nal razpredel predvsem po večjih mestih, industrijskih in turističnih središčih ter po prometnih povezavah, medtem ko je večina operatorjev analognega sistema pokrila območja bolj enakomerno. Zaradi že razvitega in tudi delno amortiziranega omrežja so storitve za mobilno telefonijo v analognem sistemu zaenkrat cenejše. Zato številni proizvajalci kljub vse hitrejšemu prodoru digitalnega sistema mobilne telefonije vlagajo veliko tudi v razvoj analogne mobilne telefonije. Več kot tri četrtine mobilnih telefonov širom po svetu je namreč analognih. In strokovnjaki napovedujejo, da se povpraševanje po njih še nekaj časa ne bo zmanjšalo.

Dobro pokritost Slovenije s signalom za mobilni telefon v analogni tehnologiji zagotavlja sedaj 100 oddajnikov in sprejemnikov - baznih postaj, še večja in boljša pa bo ta pokritost z namestitvijo načrtovanih 40 novih baznih postaj.

Prednost pri uporabi analognega sistema mobilne telefonije je ne le skoraj neomejena dosegljivost njegovega posestnika oziroma možnost telefonirati, kjer koli si posestnik mobitela to zaželi - na območju matičnega omrežja. Z mobilnim telefonom je mogoče tudi pri analogni tehnologiji preusmeriti telefonski klic ali "oddati" telefonsko sporočilo v tako imenovani telefonski predal. Kdor pa ima osebni računalnik z ustrežno programsko

opremo, lahko po telefonu v analognem sistemu pošilja in sprejema telefakse in uporablja videotekst ter si lahko po potrebi uredi v pisarno poljuben prostor.

In kakšen je telefonski aparat za mobilno telefonijo v analogni tehniki?

Zadnje čase so najbolj priljubljeni in iskani ročni modeli Benefon Delta in Nokia. Teh je v Sloveniji med vsemi mobilnimi telefonskimi aparati kakšnih 70 odstotkov. So majhni in lahki, za v žep in v žensko torbico, v poslovnem kovčku ali poslovni torbi pa zavzame tak aparat le neznaten del prostora. V primerjavi z drugimi tipi analognih mobilnih telefonov so njune prednosti daljši čas pogovarjanja in mirovanja brez polnjenja napajalne baterije, izboljšan sistem polnjenja in vzdrževanja baterije, oba tipa pa imata tudi vgrajeno uro z alarmnim signalom, ki opozori, kdaj baterija izgublja moč in jo bo treba napolniti.

Zaradi hitrega prodora mlajšega, digitalnega tekmeča v mobilni telefoniji mnogi pravijo, da je analogni mobilni sistem že stvar preteklosti. Praksa pa kaže, da so analogni mobilni telefonski sistemi zaradi svojih posebnih lastnosti in zaradi izjemno širokega kroga uporabnikov prav gotovo še stvar sedanjosti. In tudi prihodnosti!

Tudi

DRUGOD SE ZAVZEMAJO ZA OHRANITEV KULTURNIH VREDNOT

V Svetem pri Komnu na Krasu živi Andrej Jazbec, študent četrtega letnika Akademije lepih umetnosti v Benetkah. V mogočni Governovi domačiji si je uredil slikarski atelje, poklicno pa se je skoraj že zapisal restavradorstvu. V Komnu je imel razstavo ob otvoritvi prenovljene osnovne šole, v Benetkah pa je sodeloval na dveh skupinskih razstavah in imel eno samostojno razstavo.

Andrej Jazbec se je rodil leta 1972 v Postojni. V Ljubljani se je izobraževal na Srednji šoli za oblikovanje in fotografijo ter diplomiral na Oddelku za industrijsko oblikovanje, sedaj pa končuje 4. letnik Akademije lepih umetnosti (Accademia di belle arti) v Benetkah.

Andrej, kakšen je vaš študij v Benetkah, kateri predmeti prevladujejo, na čem je poudarek med teoretičnim in na čem med praktičnim poukom?

“Na Akademiji so štiri umetniške smeri in sicer: slikarstvo, kiparstvo, scenografija in dekoracija. Najbolj razširje-

Pogovor z Andrejem Jazbecom, študentom Akademije lepih umetnosti v Benetkah

na smer je slikarstvo in ima več oddelkov, vsak oddelek pa ima svoje profesorje in svoj učni program, ki se med seboj teoretično in praktično razlikujejo. Med glavne predmete spadajo: umetnostna zgodovina, slikarstvo, anatomija in grafika. Opravljeni izpiti iz teh predmetov so pogoj za vpis v naslednji letnik. Vsak študent pa mora opraviti tudi sedem dvoletnih izbirnih predmetov, na primer: likovna teorija, slikarske tehnike, restavradorstvo, pedagogika, fenomenologija moderne umetnosti, fotografija, ...”

Kako poteka študij, kakšni so bili vpisni pogoji in koliko študij stane in kakšen naziv boste imeli po diplomi?

“Študijski letnik se začne z novembrom in konča v prvih dneh julija. Po končanih predavanjih v juniju se opravljajo izpiti in sicer tako, da se študent zagovarja pred komisijo, ki jo sestavljajo trije profesorji.

Študij je v italijanskem jeziku, v prvem letniku pa imajo študentje iz tujine možnost opravljati izpite tudi v francoskem in angleškem jeziku. Predavajo profesorji iz različnih krajev Italije.

Z jezikom nisem imel težav, največ pa sem se naučil italijanščine kar v Benetkah, iz knjig in revij ter v pogovorih med študenti in prijatelji...

Za vpis na Akademijo lepih umetnosti je treba opraviti sprejemni izpit iz risanja po figuri, slikanja ter teoretičnega dela

- znanja jezika za tujce. Sprejemni izpit traja dva dni. Sprejeti študentje iz tujine morajo urediti še določene listine in jih predložiti ambasadi, ki jih prek notranjega ministrstva posreduje akademiji. Vsako leto si morajo tudi urediti dovoljenje za bivanje v Italiji, kar je zelo nadležno... Letna šolnina je simbolična - 200.000 italijanskih lir.

Študent dobi po končanem študiju in opravljeni diplomii naziv akademski slikar. Diplomlo pa mora v svoji državi nostrificirati, kar pomeni urediti njeno priznanje".

Andrej, kakšen je študentov vsakdanjik v Benetkah, kako potekajo predavanja in vaje, kje živite med študijem v Benetkah, kako se prehranujete, kdaj in koliko študirate? Ali ostane še kaj prostega časa?

"Za cenejše bivanje si več študentov najame stanovanje in v njem si sobe delimo. Mesečno plačujem za tako bivanje okrog 200.000 lir. Prehranjujem se v študentski menzi, večkrat pa si skupaj skuhamo kaj tudi doma. To je eden izmed najcenejših načinov študija!

Šolanje mi omogočajo starši, vsako poletje pa delam kot restavrador na Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine Gorica v Novi Gorici. Ta dodatni zaslužek mi omogoča ugodnejši študij. V Benetkah pa je med honorarnimi deli najbolj popularno izdelovanje beneških mask, kar prinaša soliden zaslužek.

Na Akademiji za lepe umetnosti v Benetkah ima vsak študent določen prostor za slikanje, ki ni prav velik. Ker je delovni teden zelo natrpan s predavanji in z vajami tudi v sobotah, prostega časa ne ostaja veliko. Pa vendar najdem čas tudi za

prebiranje strokovne literature, za poslušanje glasbe, za sprehode po Benetkah, ki mi nudijo vsak dan kaj novega: od bogate zgodovine mesta, arhitekture, različnih zanimivosti do ogleda galerij, muzejev, cerkva, razstav, poslušanja koncertov klasične glasbe in obiska dobrih knjižnic. Lahko rečem, da sem v štirih letih študija dodobra spoznal mesto in da mi je le malo stvari ostalo prikritih.

Za 'žuriranje' Benetke niso preveč primerne, ker razen nekaj gostiln in barov, ki so odprti do dveh zjutraj, ni nič. Zato se včasih 'zažuriramo' kar doma!

Domov, v Sveto, prihajam približno na tri tedne. Vožnja z vlakom od Benetk do Tržiča (Monfalcone) traja uro in pol, tam pa me običajno pričakajo starši. Povratna vozovnica stane 26.000 lir".

Kaj vas bolj privlači - slikarstvo ali kiparstvo? V vašem ateljeju je opaziti oboje!

"Za likovno umetnost se zanimam že od srednje šole. Najprej se nisem mogel odločiti med slikarstvom in kiparstvom, pozneje je prevladalo slikarstvo. Tudi sedaj je slikarstvo prevladujoče, vendar se ne odpovedujem kiparskemu izražanju z delom v lesu... Ta čas je v mojem slikanju v ospreju abstrakcija, v kakšnem kosu lesa pa stopi v ospredje figura".

Kako se je porodila ideja za študij v Benetkah?

"Ideja o študiju v Benetkah je bila mamina. Seveda je o tem odločala tudi bližina mesta. Sedaj, ko študij končujem, mi-slim, da je bila taka odločitev pravilna!"

Po končanem študiju si boste izbrali delo, s katerim se boste preživljali. Kaj bo to?

"Po diplomii si bom poskušal poiskati zaposlitev na Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine v Novi Gorici in sčasoma opraviti še specializirani študij za restavradorja v Ljubljani. Do sedaj sem že delal pri restavriranju nekaj lesenih oltarjev in fresk".

Kakšen je vaš odnos do avtentične kraške arhitekture, do kamnite hiše z vsemi njenimi arhitekturnimi elementi?

"Ker ne bi mogel živeti v mestu, si želim ostati kar na Krasu! V zadnjem času je zanimanje za avtentično kraško arhitekturo vse večje, zato bi se morali bolj zavzemati za njeno ohranitev... Sploh bi se morali truditi za ohranitev kraškega okolja, za njegovo pristnost nasploh in tudi za pristnost načina življenja, ne le ohranitev kraške arhitekture! Vse, kar je bilo zgrajeno in kakor je zgrajeno, ima nek svoj smisel, razlog. Res je naš moderni način življenja drugačen; človekove bivalne potrebe so se spremenile in živeti si želimo bolj udobno, kot so živeli nek-daj. Toda velik del tipične kraške gradnje in podobe kraške hiše bi se dalo ohranjati, notranjost pa prirejati novim potrebam..."

I.V.R.

Kosovelovi knjižnici v Sežani
še vedno primanjkuje
prostorov

Računalnik

NE MORE NADOMESTITI

KNJIGE

Temeljni pogoj za kakršnokoli uspešno dejavnost je prostor. Da mora imeti tudi kulturna ustanova primeren prostor, če naj uspešno opravlja svoje poslanstvo, je znana ugotovitev. To velja tudi za Kosovelovo knjižnico v Sežani, ki vsa povojna leta išče primeren prostor in se je že nekajkrat selila iz stavbe v stavbo, nikoli pa ne v dejavnosti primeren prostor, kar bi bilo mogoče zagotoviti le z novo gradnjo.

Kosovelova knjižnica je bila ustanovljena po vojni. Najprej je bila v stavbi blizu cerkve, pozneje v Starem gradu, nato v pritličnih prostorih TVD Partizan, kjer je doživela požar in se preselila v opuščene prostore otroškega vrta. Tam je še sedaj.

Ko se je začela gradnja kulturnega doma, je bilo s takratnimi urbanističnimi načrti knjižnici zagotovljeno, da se po dograditvi doma začne graditi ob njem knjižnico. Glede na šole, ki so v bližini, bi bila taka lokacija tudi najbolj ustrezna. Toda tako zagotovilo je bilo le utopija, kajti gradnja kulturnega doma se je čezmerno zavlekla. In v teh dolgih letih so se večkrat zamenjali ne le občinski vodilni ljudje in z njimi spremenila miselnost, ampak so se spremenile tudi družbenne razmere. Potreba po knjižnici pa je ostala in z njo iz leta v leto večje število njenih obiskovalcev, kar je razumljivo, saj je knjižnica s svojim prizadevnim delom razvila na Sežanskem bralno kulturo do dostojne ravni. Navsezadnje je vendarle prav knjižnica v Sežani edina kulturna ustanova, ki je ljudem na razpolago vsak dan od sedme ure zjutraj do sedme ure zvečer.

Letos poleti me je presenetilo, ko sem ob Kulturnem centru Srečka Kosovela na prostoru, po nekdanjih zagotovilih občine rezerviran za novo knjižnico, opazila gradbišče.

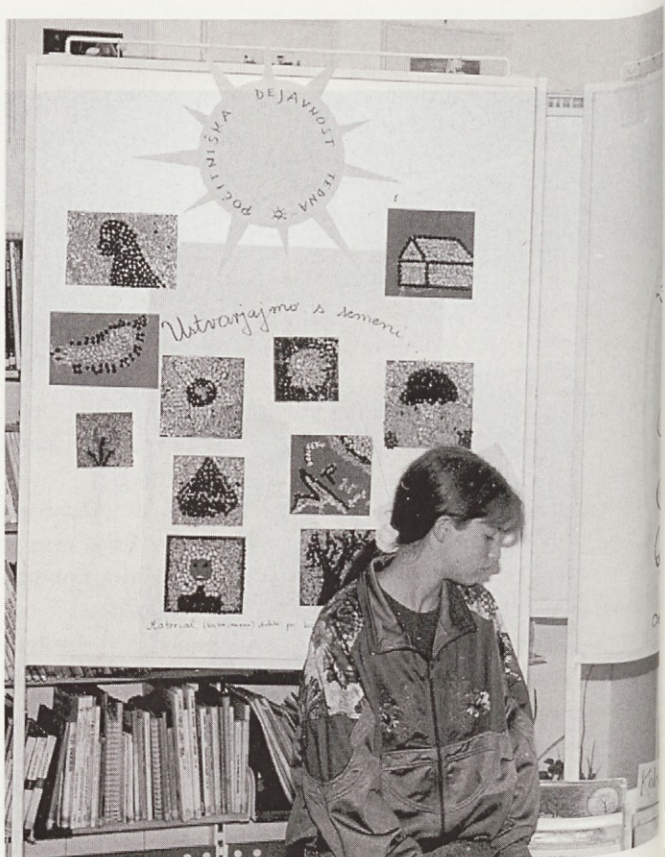
KNJIGA

Lučka Čehovin

ravnateljica Kosovelove knjižnice,
6210 Sežana, Mirka Pirca 1

Pozanimala sem se, kaj tam nastaja, pa sem zvedela, da gradijo športno tribuno in prostore za trgovine.

Kje je sedaj po urbanističnih načrtih prostor, predviden za gradnjo nove knjižnice? V zgodovini človeštva so vendarle prav knjižnice odigrale pomembno vlogo in imele posebno mesto v kulturi družbe. Res se vloga knjižnic z družbenimi razmerami

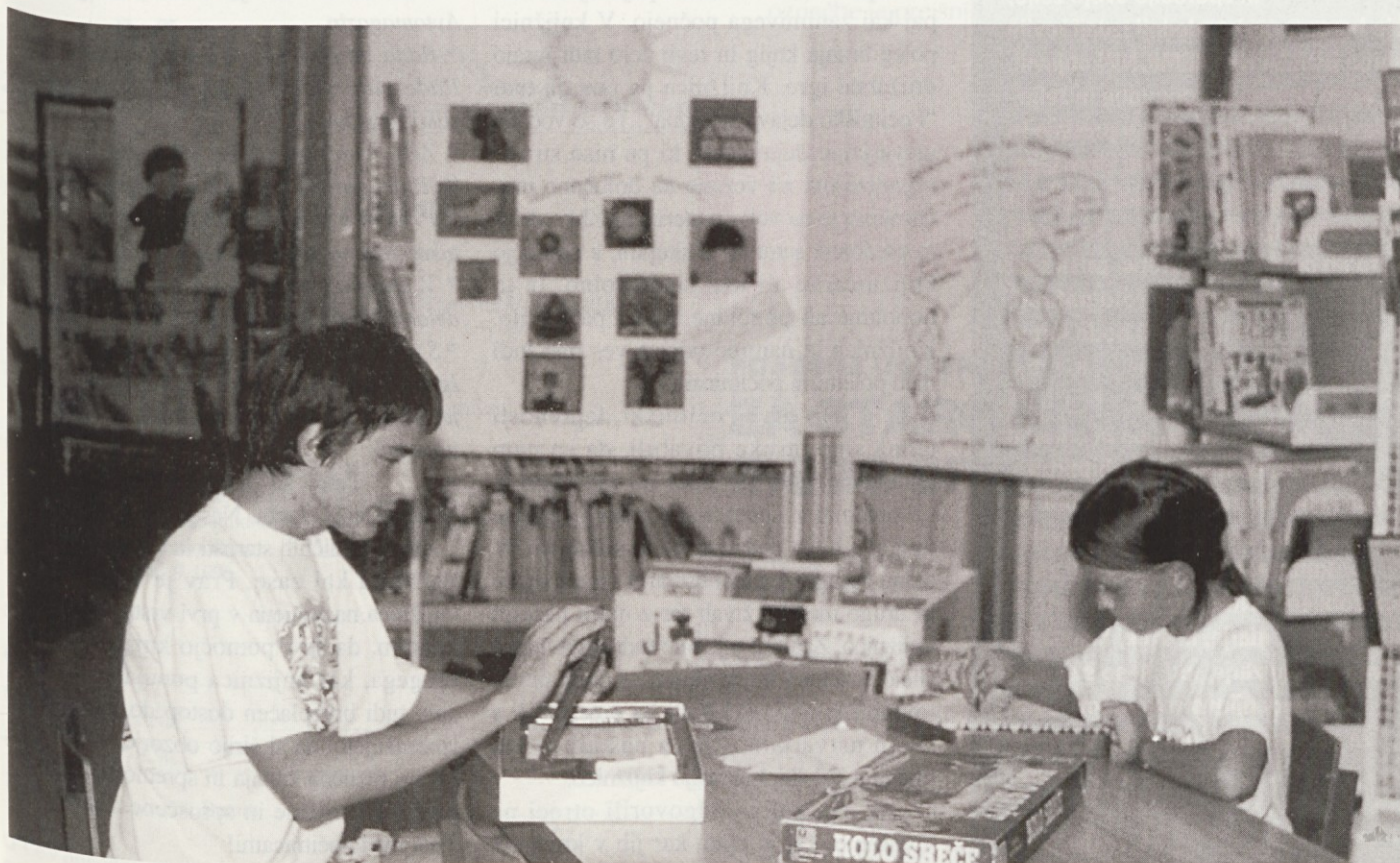
tudi spreminja, o čemer tu ne pišem, a zagotovo so pred iztekom dvajsetega stoletja prav knjižnice osrednja splošno izobraževalna, tudi vzgojna in predvsem informacijska središča. O sodobni tehnologiji - računalnikih in podobnem, kar naj bi po mnenju nekaterih nadomestilo knjige, ne bi izgubljala besed, saj je predvsem uporabnikom knjižnice jasno, da so računalniki in drugi tehniški pripomočki le sredstva in hitrejša pot do informacij, ki jih vedno najdemo v knjigah.

Ne trdim, da je občina knjižnico v Sežani zanemarjala, bil pa je razvoj knjižnice odvisen od ljudi na vodilnih mestih, včasih celo od posameznikov. A naj je bilo kakorkoli, knjižnica se je razvijala in rasla ter s svojim prizadevnim delom postala znana ter ugledna v slovenskem prostoru. Ne samo zaradi svojega vsakdanjega dela, temveč tudi zaradi odmevnih kulturnih prireditev. S svojo dejavnostjo je že zdavnaj presegla osnovno poslanstvo, kar upam, da je občini v ponos.

Ker je republiška matična služba leta 1990 ugotovila, da Kosovelova knjižnica ne izpolnjuje osnovnih normativov za opravljanje matične službe - predvsem je bila kadrovsko slabo zasedena in ni imela ustreznih prostorov, je občina problem takoj začela reševati. Ker ni bilo možnosti za gradnjo nove knjižnice, je odločila, naj se naredijo načrti za razširitev knjižnice v sedanjih prostorih ob ulici Mirka Pirca in to tako, da se pridobi zanj prostora v prvem nadstropju in da se dogradi prizidek. Leta 1991 je občina naročila načrte, pri nastajanju katerih je knjižnica sodelo-

vala. Bili so narejeni in plačani in po njih je potekala dosedanja prenova zgradbe. Kljub temu, da bi bilo mogoče prizidek graditi postopno, knjižnica že dve leti zama prosi za denar. Po letošnjem predračunu bi stal 64 milijonov slovenskih tolarjev. Pri sestavljanju vsakoletnega predračuna knjižnica naslavlja prošnjo za denar občini, hkrati pa vlaga tudi prošnje za sofinanciranje gradnje prizidka tudi na Ministrstvo za kulturo. Ker je ministrstvo Kosovelovi knjižnici za leto 1996 namenilo 6 milijonov tolarjev, so možnosti, da se zamisel o gradnji prizidka v nekaj letih uresniči!

Prizidek je namenjen pionirskemu oddelku, ki je sedaj potisnjen v dva majhna prostora. Glede na velik obisk mladine je prav ta oddelak treba razširiti. S svojo dejavnostjo vabi knjižnica mlade od predšolskih otrok do doraščajočih z namenom, da jim zgodaj, se pravi čim prej, vzbudi veselje do branja, da jim pomaga pri šolanju in da jih vzgaja z različnimi oblikami dela. Zlasti zadnja leta, ko se je znižala življenjska raven ljudi, prihaja v knjižnico - ne le med šolskim letom ampak tudi v poletnih mesecih, med šolskimi počitnicami - veliko mladih, za katere knjižnica prireja posebne dejavnosti.

BORZA NEPREMIČNIN

BI RADI KUPILI, PRODALI ALI NAJELI HIŠO, KMETIJO, PARCELO?

Revija Kras je s predstavitvijo hiš in domačij, ki so bile naprodaj, že izpolnila pričakovanja več prodajalcev in kupcev nepremičnin. Zato ponavljamo povabilo vsem, ki bi radi kupili, prodali ali najeli na Krasu stanovanjsko hišo, primerno za prenovalo, ki bi radi kupili, prodali ali najeli opuščeno, nenaseljeno domačijo, kmetijo ali zazidljivo parcelo na Krasu, naj telefonirajo v uredništvo na številko 061/125-14-22 ali 067/78-434 in sporočijo svojo željo, ki jo bomo v prvi naslednji izdaji revije v rubriki BORZA NEPREMIČNIN objavili. In da bodo sporočila - ponudbe in želje - čim bolj nazorne, bomo v prodajo in najem ponujene zgradbe, domačije, kmetije in zemljišča predstavili z opisi in s fotografijami, kakor smo to že storili. Zato jih bomo, če bo treba, prišli tudi pogledati in fotografirati. In tistim, ki bodo hoteli kupljene zgradbe, domačije, kmetije obnoviti ali nanovo zgraditi v pristnem kraškem slogu, da bi ohranili avtentičnost kraške arhitekture, hkrati pa želijo notranjost posodobiti ter urediti primerno potrebam svoje bivalne kulture, bomo priporočili za to usposobljene arhitekto, projektante in graditelje - zidarje, krovce, fasadarje, kamnoseke, mizarje, ipd, ki so s svojim dosedanjim strokovnim delom že pripomogli k ohranjanju izvirne kraške arhitekture!

Uredništvo

Knjiga V KNJIŽNICI NAM JE LEPO

Marija Godnič

Ko se šolska vrata med počitnicami zapro, se otroci veselo razidejo na vse strani - eni na morje, drugi k starim staršem. A večji del počitnic večina le preživi doma. Doma pa se rad oglasi dolgčas, pa tudi sedenja pred televizorjem ali računalnikom se naveličaš.

V Kosovelovi knjižnici je bilo med poletnimi počitnicami lepo. V prijetnem hladu stare stavbe so se zbirali otroci in tam preživeli marsikatero prijetno urico. Otroci imajo različne želje in potrebe, predvsem pa so radi v družbi s prijatelji in skupaj kaj zanimivega počnejo. V knjižnici poleg branja knjig in revij zelo radi igrajo družabne igre. Knjižnica pa ponuja tudi "Počitniško dejavnost tedna". To so vodene ustvarjalne dejavnosti, ki pa niso strogo organizirane ali vezane na določeno uro. Otrokom je na voljo material in lahko delajo predmete sami ali v skupini, s pomočjo knjižničarke ali tudi samostojno. In to dopoldne ali popoldne, kadar pač želijo. Knjižnica je namreč odprta ves dan tudi med poletnimi počitnicami!

Ob prvi Počitniški dejavnosti tedna smo otroke povabili, da so nam pomagali urediti slikanice po zabojčkih in jih opremiti z ilustracijami, zaradi česar je mogoče hitro najti zaželeno slikanico. V tednu trgank so otroci ustvarili pisane ribice in druge morske živali ter z njimi okrasili knjižnico. Zanimivo je bilo tudi sestavljanje sličic iz semen in ustvarjanje z drugimi naravnimi materiali. Mladi so presenetili s svojo ustvarjalnostjo in nastali so res imenitni izdelki, ki krasijo knjižnico.

In kaj so odgovorili otroci na vprašanje, kaj je tisto, kar jih v knjižnici

najbolj pritegne, in zakaj radi prihajajo? Povedali so:

- * V knjižnici je veliko družabnih iger, ki nimamo doma.
- * Doma se naveličam igrice na računalniku.
- * Rad berem revije Joker, Magazin, Avtomagazin.
- * Rada berem. V knjižnici je veliko knjig. Rada tudi rišem v knjižnici. Potem moje slike razstavijo.
- * Zelo rada kaj lepim ali sestavljam. V knjižnici sem naredila ribico - lepljenko.
- * Pridem s prijateljicami in skupaj lahko delamo in nam je lepo.
- * V knjižnici lahko vedno kaj zanimivega delamo. Rada sem delala sličico iz semen.
- * S prijatelji velikokrat pridemo v knjižnico. Igramo družabne igrice in preberemo revije, ki nas zanimajo. Tudi kak izdelek lahko naredim.

Tako so pripovedovali Aleksandra Matej, Denis, Iveta, Nastja, Irena, Mateja ... otroci različnih starosti in vsak je našel v knjižnici kaj zase. Prav je tako, saj je knjižnica namenjena v prvi vrsti prav njim - mladim, da se s pomočjo knjig in vseh drugih, kar knjižnica ponuja (ponudimo tudi brezplačen dostop do Interneta), izobražujejo, da si širijo obzorje, da pridobivajo različna znanja in spretnosti, pa tudi preživijo prijetne in sproščene trenutke. Tudi med počitnicami!

ŠE VEČ SLOVENIJE

V NOvem ATLASU SLOVENIJE NAJDETE ...

- 218 strani natančnih kart posameznih območij (merilo 1:50 000) v velikosti 19,5 x 28 cm,
- 70 strani bogato ilustriranih opisov slovenskih pokrajin,
- 52 000 krajev, ulic, domačij, voda, gora in pokrajin,
- značilnosti Slovenije v številkah,
- 18 celostranskih posnetkov iz zraka,
- satelitski posnetek Slovenije,

Nova, popolnejša izdaja

... IN ŠE NOVOSTI:

- izpopolnjene karte s koordinatnimi mrežami (geografsko stopinjsko in pravokotno kilometrsko),
- najnovejše podatke in spremembe,
- še več mestnih načrtov (sedaj kar 44),
- posebno poglavje, namenjeno topografski orientaciji in kartometriji (najsodobnejše metode za orientacijo, kakršen je satelitski GPS - Global Position System),
- posodobljen opis naravnih in kulturnih znamenitost slovenskih pokrajin,
- vrisane podzemne jame in daljnovidna omrežja, katerih označbe je prejšnja zakonodaja prepovedovala.

S PREDNAROČILOM PRIHRANITE
Cena v prednaročilu: 16.590 SIT Cena po izidu: 18.900 SIT
Prihranek: 2.310 SIT

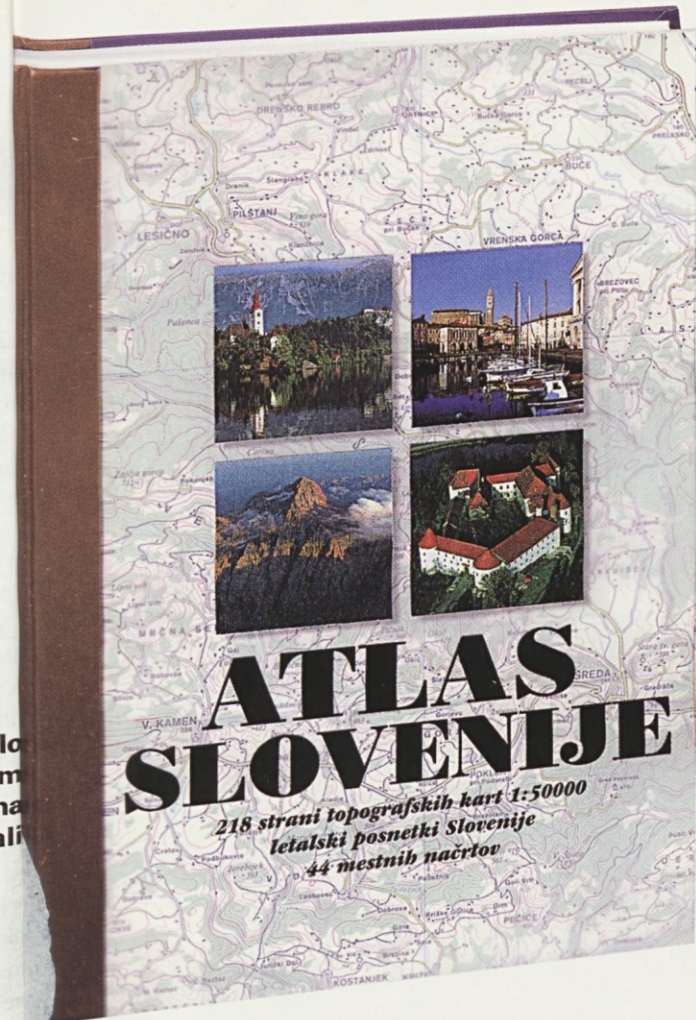
POSEBNA UGODNOST ZA IMETNIKE STARIH IZDAJ:
ZA STARO IZDAJO DOBITE
5.628 SIT.

Cena za imetnike starih izdaj: 13.272 SIT
Prihranek: 5.628 SIT

Stari atlas boste vrnili ob izidu novega.

ATLAS SLOVENIJE IZIDE V OKTOBRU.

Izpolnjeno naročilnico pošljite na naslov: Mladinska knjiga Založba, d. d., Oddelek prodaje po pošti, 1536 Ljubljana. Knjigo lahko 24 ur na dan naročite tudi po telefonu **061/ 140 - 24 - 07.**

40 strani (21 x 30 cm), trda vezava

Založba Mladinska knjiga

POKROVITELJICA
SLOVENSKE OLIMPIJSKE REPREZENTANCE

NAROČILNICA KRAS 96081

naročam najnovejšo izdajo ATLASA SLOVENIJE:

po prednaročniški ceni 16.590 SIT,

po izredni ceni 13.272 SIT, ker dobim 5.628 SIT pri vračilu stare izdaje.

Plač(a) bom:

po povzetju, ☐ v ____ (največ 4) obrokih brez obresti.

Knjigo mi pošljite na dom v 15 dneh od izida.

Knjigo za reklamacijo in morebiten odstop od pogodbe je 3 dni po prejemu
vrniljke. Cena ne vsebuje sodeležbe pri stroških pošiljanja. Naročilnica
velja za naročilo in plačilo. Naročnik se obvezuje Založbo in naročnika.
Pogodba velja do 30. 9. 1996.

Ime in priimek: _____

Prejatelja in hišna številka: _____

Prejatelja in poštna številka: _____

Telefon: _____ Datum: _____ Podpis: _____

Če v prihodnje ne želite prejemati drugega promocijskega gradiva, vas
prosimo, da to označite z znakom X.

mobitel

SLOVENSKI OPERATOR NMT & GSM

<http://www.mobitel.si>

Ob bok najboljšim...

vam spremeni življenje